

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

”כש אין לך חדר משלך”

נייר עמדה אודות בעיית הדיור של צעירות בסיכון מטעם פורום ארגוני צעירות

רחלי שנהב גולדברג

דצמבר 2011

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

כתיבה: רחלי שנהב גולדברג, עו"ס MSW, ודוקטורנטית לע"ס באוניברסיטת תל אביב.

תודה לכל פורום צעירות: ד"ר מרים גולן, ד"ר מיכל קומס, דנה סבוראי, הילה סופרמן-הרניק, עדנה גלבוזקי, אביטל קאי-צדוק, טלי מאור, גליה גרנות, רלי קצב, ענבל חרמוני, מירית סידי, תלמה גלובוס, חלי בוזחיש-ששון, שקד אריאלי.

תודה לקרן גנדיר.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

	תוכן עניינים
4	תקציר
6	פרק ראשון
6	צעירים בישראל
7	ייחודיות צרכיהן ומאפייניהן של צעירות
8	מאפייני צעירות בישראל הזקוקות למענה בתחום הדיור
12	הגדרה של חסרות בית של צעירות
13	היקף התופעה
14	פרק שני: מדיניות ומענים בתחום הדיור לצעירות בישראל
14	מדיניות בישראל לחסרי דיור וטיפול בנערות וצעירות- הקדמה
14	מדיניות הטיפול בנערות וצעירות
16	אנשים ללא מענה דיור בישראל
21	מענים מגזר שלישי לצעירות הזקוקות למענה דיור
25	פרק שלישי: מענים בתחום הדיור לצעירות בסיכון- חו"ל מבט השוואתי
25	קנדה (טורונטו וונקובר)
27	אוסטרליה
27	בריטניה
28	דיור תחילה - Housing First
29	פרק רביעי: המלצות
35	נספח
48	מקורות

תקציר

נייר עמדה זה הופק על ידי פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות סיכון, על מנת לבחון, לנתח ולהציע פתרונות לבעיית הדיור של צעירות בסיכון בישראל. צעירים בטווח הגילאים 18-25, נדרשים להשיג מספר יעדים על מנת להבטיח את התפתחותם התקינה כבוגרים והשתלבותם התקינה בחברה, ובכללם: בניית זוגיות, השתלבות בלימודים, בתעסוקה ובמסגרת חברתית המקנה תחושת שייכות והשגת דיור הולם. חלק מן הצעירים בחברה מתקשים להשיג יעדים אלה ללא סיוע שירותי רווחה, ומוגדרים כצעירים בסיכון. בנייר זה אנו מבקשות להפנות את תשומת הלב לתת קבוצה בתוך קבוצה זו, קבוצת הצעירות בסיכון, הכוללת בין היתר: צעירות הסובלות מעוני, בוגרות פנימיות, חסרות עורף משפחתי או צעירות שנפלטו ממוסדות או מבתיהן; צעירות שחוו פגיעה מינית; צעירות שנמצאות במעגל הזנות; צעירות הסובלות מקשיים בהשתלבות בחברה, בלימודים ובתעסוקה ועוד.

המחסור בדיור הולם¹ בקרב צעירות אלה לא רק פוגע בהתפתחותן התקינה כבוגרות ושילובן בחברה, אלא חושף אותן לסיכונים ממשיים, ייחודיים להן. בנוסף, ההנחה בבסיס נייר עמדה זה היא שדיור הולם מהווה תנאי בסיסי והכרחי להגנה על כבוד האדם וזכויות האנוש הבסיסיות של צעירות בסיכון. כמו כן, דיור הולם מהווה תנאי להשגת כל יעד אחר בעבודה עמן – זוגיות בריאה, השתלבות בלימודים, בעבודה, בחברה ותרומה לחברה.

במסמך זה נערך ניתוח וסקירה של המענים הקיימים לצורך של צעירות בסיכון לדיור הולם כפי שבאים לידי ביטוי הן בנהלי משרד הרווחה והשיכון, והן בפועל- כמסגרות המופעלות ע"י משרד הרווחה וארגוני מגזר שלישי.

נייר עמדה זה מצביע על מספר פערים:

בין הגדרות התע"ס לבין המציאות בשטח- כאשר לא כל חסרי הבית זכאים לסיוע בשל ההגדרות הצרות של התע"ס, ובייחוד אוכלוסיית הצעירות בסיכון שסובלת מחוסר דיור הולם, ולא זכאית לזכויות על פי המדיניות הקיימת היום בנהלי התע"ס ל'דרי רחוב'.

משרד הרווחה מכיר באחריותו לטיפול בצעירות בסיכון ופועל ליצירת מענים עבורן. עם זאת, בהוראות התע"ס אין אבחנה גילאית, הלוקחת בחשבון הן את ההשלכות של העדר חוק שמגן על בגירות והן את הצרכים הייחודיים הנובעים מהשלב ההתפתחותי של קבוצת גיל זו. לכך ישנן השלכות על מערך הדיור הקיים (הן מבחינה מספרית והן מבחינת מהותית של סוג המענים).

יתירה מזאת, השגת דיור הולם כלל אינה מוגדרת בהוראת התע"ס כיעד טיפולי לעובדת הסוציאלית המטפלת בצעירה בסיכון מטעם המשרד והרשות המקומית. המשמעות יכולה להיות שדיור וקורת גג אינם מוכרים כצורך בסיסי לצעירה או כצורך שעולה מן השטח עבור צעירות רבות.

המלצות הפורום לשינוי המצב כוללות המלצות במספר תחומים:

כמו הנהוג במדינות רבות בעולם המערבי יש להכיר בחוסר דיור הולם וחסרות בית כמצב סיכון, וכן כצורך בסיסי שמאפשר לצעירות לשאוף לקדם ולקבל מענה על שאר צרכיהן הבסיסיים (לימודים, תעסוקה, זוגיות בריאה וקבוצת שייכות).

¹ בעשותנו שימוש במושג "דיור הולם" במסמך זה כוונתנו לא רק לארבעה קירות שניתן לגור ביניהם, אלא קורת גג המאפשרת רווחה נפשית, המעניקה ביטחון ויציבות ושמירה על כבוד האדם של צעירות אלה.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

יש להרחיב את הגדרת חסרות הבית המקובלת בישראל ולהוסיף קריטריונים שיכללו את צעירות חסרות הבית, שנמצאות בסיכון לחסרות בית בכלל, ובפרט את אלו המתגוררת בדוור לא הולם מפאת פגיעה בכבוד האדם (פגיעות מיניות, התעללות פיזית, הזנחה, מילולית).

על בסיס מדרג המענים המוצע במדינות מערביות שונות, ועל סמך צרכי הצעירות חסרות הבית שמופו במסמך זה, **מוצע מודל בעל ארבע דרגות של מענים**. הרציונאל העומד מאחורי בניית מודל מענים זה הוא שפריסה זו של מענים תיתן מענה לאוכלוסייה רחבה יותר של צעירות-בגילאים צעירים ומבוגרים יותר, וכן לצרכים מגוונים יותר של צעירות הנמצאות במצבי חיים שונים. המענים השונים המוצעים במודל נבדלים זה מזה בכמה קטגוריות: בזמן השעות במסגרת; מענים לטווח קצר (מעני חירום) וארוך, מענים לפי צורך ולפי מאפייני הצעירה (מצבי סיכון קיצוניים, מוכנות לחיים עצמאיים).

המלצות נוספות- כוללות הצעה להקמת רשות אחת שתרכז את תחום המענים והזכויות לצעירות, ותעמוד לרשות הצעירות והעובדות המקצועיות העובדות עם צעירות אלו. בנוסף, מוצע להקים יחידת סיוע שתעזור לצעירות למצות זכויות, לסייע כלכלית או לסייע בהצמדת חונך או מאמן שיאפשר לצעירה לרכוש את המיומנויות שזקוקה להן על מנת להגיע לעצמאות.

כמו כן, יש להרחיב את פיזור המענים המוצעים גם ליישובים מחוץ לערים המרכזיות, על מנת לאפשר לצעירות להישאר ליד קהילתן המקורית. ההרחבה צריכה לכלול גם התייחסות לאוכלוסיות מתרבויות שונות משל הצעירות היהודיות החילוניות: יש להתאים מענים לצעירות ערביות וחרדיות. לבסוף מוצע, בשל מחסור במידע מחקרי על צרכיהן של צעירות בכלל ובמידע על חסרות בית של צעירות בפרט בישראל, לערוך מחקרים וסקרים בקרב אוכלוסייה זו.

פרק ראשון

צעירים בישראל

קבוצת הגיל 18-35 מכילה טווח רחב של גילאים, שעל פי מקורות שונים מהווים יחד את קטגוריית "הצעירים" (young adults). טווח זה מתחיל בגיל 18, כאשר במועד זה נערים ונערות "נפרדים" ממסגרות ושירותים הניתנים להם כחובת המדינה, ובמקביל ההורים חדלים להיות אחראיים להם באופן פורמאלי. על כן, גיל זה מהווה "נקודת מעבר" מובחנת, חדה למדי, מגיל הנעורים לגיל של בוגרים (המוסד לביטוח לאומי- אגף לפיתוח שירותים תחום מפעלים מיוחדים, 2010).

בתקופת ההתבגרות והצעירות, בני נוער וצעירים מכינים את עצמם לחיי משפחה, עבודה ולתפקידים שונים כאזרחים בוגרים. ממסמכים שנכתבו בשנים האחרונות על צרכי צעירים, עלו מספר יעדים מרכזיים שעל צעירים להשיג על מנת להגיע להתפתחות אישית תקינה, חיזוק ומיצוי הפוטנציאל שלהם והשתלבותם בחברה:

- השתלבות בלימודים גבוהים ו/או רכישת מקצוע.
- השתלבות בתעסוקה שתבטיח הכנסה הולמת וסיפוק אישי (ושתעודד המשכיות והתמדה).
- השתלבות במסגרות חברתיות נורמטיביות שתספקנה תחושת שייכות וזהות (ללא מחסומים של הדרה) ותאפשרנה מעורבות חברתית.
- בריאות תקינה (פיזית ונפשית).
- השגת דיור הולם (מקום מגורים העונה על רמה סבירה של איכות).
(בטל'א, 2010; כאהן-סטרבצינסקי, 2005; קטן, 2009; שפיר, 2008).

השגת יעדים אלו מותנית בקיומם של כמה מאפיינים ומשאבים. אמנם, לרוב הצעירים בישראל יש את מרביתם, ולכן אלו זקוקים רק להכוונה ולקבלת מידע בסיסי בנושאי תעסוקה ולימודים, אך ישנן קבוצות של צעירים שלהם חוסר במשאבים בסיסיים אלו ולכן התקדמותם והשתלבותם בחברה מותנית במידה רבה בסיועם של שירותים חברתיים שונים ובכללם שירותי הרווחה המסופקים על ידי המדינה, הרשויות המקומיות וארגונים לא-ממשלתיים. צעירים אלו מכונים צעירים בסיכון (קטן, 2009).

מאפיינים עיקריים של קבוצת צעירים בסיכון זו: היסטוריה של נשירה מבית הספר ומסגרות אלטרנטיביות, היעדר כישורי חיים בסיסיים בתחומים שונים הרלוונטיים למעבר לבגרות (מיומנויות של חיפוש עבודה, יחסים בין אישיים – "מיומנויות רכות"), אי קבלה של שירותי רווחה וחינוך לבני נוער בסיכון, העדר תמיכה רגשית וכלכלית של ההורים ו/או היסטוריה של טיפול חוץ ביתי (כלומר אין באפשרותם לספק תמיכה רגשית וכלכלית או שתמיכה זו מוגבלת ולא רציפה) ועוד (כאהן-סטרבצינסקי, 2005; קטן, 2009).

בתוך קבוצת הצעירים בסיכון, אנו רוצות להסב את תשומת הלב לתת קבוצה: נשים צעירות בסיכון. בשנים האחרונות, אנו עדים למגמה גוברת של הכרה בייחודיות של מאפייניהן וצרכיהן של צעירות (לעומת צעירים): נערכים מחקרים החוקרים את מצבן הייחודי של צעירות ומוקמים

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

ארגונים המתמחים בעבודה עם צעירות (כאהן-סטרבצ'ינסקי, 2005; קרומר נבו, 2006). ההבנה שלצעירות מאפיינים ייחודיים באה לידי ביטוי גם על ידי שינוי והתאמה של מדיניות במוסדות ממשלתיים (בטל"א, 2010; הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008).

ייחודיות צרכיהן ומאפייניהן של צעירות

מעט נכתב על צרכיהם של צעירים בסיכון, למרות הניסיון לתת מענה לאוכלוסייה זו על ידי פרסום מסמכים, מידע שנאסף והתכניות שנפתחו בשנים האחרונות (קטן, 2009). הספרות בעיקרה עדיין עוסקת בגיל ההתבגרות ובבני נוער, ולכן פרק זה יסתמך ברובו על ספרות ומחקרים שנערכו בקרב אוכלוסיית בני הנוער. יש להסב את תשומת הלב לכך שיש מקום להרחיב את העיסוק בצעירים בכלל, ובפרט לתת את הדעת שלצעירות צרכים ומאפיינים ייחודיים שיש לחקור אותם בנפרד ממאפייני צעירים.

הספרות מרבה לעסוק בנערות ונערים כמקשה אחת. לרוב אין הבחנה בין נערים ונערות, ולעיתים ממצאים לא מותאמים מוכללים גם על נערות. המחקרים המעטים העוסקים בנערות, בוחנים אותן מתוך גישות פסיכולוגיות, קוגניטיביות ומערכתיות, אך ממעטים להתחשב בהקשר החברתי והתרבותי, ובכך הם מתעלמים מייחודיותן של הנערות (גולן, 2002).

כאמור, בשנים האחרונות הולכת וגוברת המודעות הן במחקר והן בפרקטיקה לצורך בעיסוק מקיף וכוללני בצורכיהן הייחודיים של נערות. ממחקרים רבים עולות עדויות לכך שנערות וצעירות חוות קשיים אחרים מקשייהם של בני המין השני וניצבות מול משימות ואתגרים שונים. נערות מפגינות התנהגויות שונות במצבי מצוקה, אשר לעיתים אינן גלויות לעין ועל כן אינן זוכות לתשומת לב ראויה. הבנה פתוחה ואמיתית של מצבן, הדגשת התפקיד שהמגדר והגיל ממלאים בכינון מצוקותיהן והדיאלוג שהיא מקיימת עם סביבתן, מסייעים בהתווית תהליך טיפולי ובהבניית מודלים ודרכי התערבות ייחודיים המותאמים לצרכי הצעירות (אשלים, 2011; גולן, 2002; קרומר נבו, 2006).

צעירות שחוו מצבי מצוקה חשופות למספר גורמי סיכון רב מימדים המתקיימים במקביל. ראשית, בשל גילן, שמסמן שלב מעבר, שהוא בעל פוטנציאל משברי- התפתחותי. שנית, מרביתן נמצאות על סף חיים בעוני, ומצב זה מהווה סיכון בפני עצמו. לבסוף, בשל עמדה חברתית שולית - המהווה גורם סיכון, כתוצר של שילוב שוליותן המגדרית, המעמדית ושל מצבי שוליות נוספים, כמו אלו הנובעים מהשתייכות אתנית, דתית, עדתית ומכל השתייכות אחרת לקבוצת מיעוט (ברגר ושכטר, 1987; כאהן-סטרבצ'ינסקי, 2005; קרומר נבו, 2006).

לכן, להיות אישה בכלל, וצעירה בפרט בחברה במקום וזמן נתונים, טומן בחובו ערוצים קבועים של התפתחות, סיכונים מסוימים והזדמנויות ייחודיות ומונע את התפתחותם של ערוצים, הזדמנויות וסיכונים אחרים הן בטווח הקצר, והן בטווח הארוך (ברגר ושכטר, 1987; כאהן-סטרבצ'ינסקי, 2005; קרומר נבו, 2006).

ההכרה בייחודיותן של נערות וצעירות משתקפת גם בהוראות התע"ס, כאשר זה מבדיל בהוראותיו בין התערבות בקרב נערות וצעירות לאוכלוסייה בכללותה. נושא זה בא לידי ביטוי בהוראות נפרדות שנכתבו לאוכלוסיית הנערות והצעירות. התע"ס מגדיר ומתאר את מצבן של נערות ו/או צעירות הזקוקה לטיפול באופן הבא:

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

בקרב נערות וצעירות (רווקות בגילאים 13-25) קיימת תופעה שחלקן מתקשות במילוי התפקידים המקובלים והאופייניים לבנות גילן עקב היותן חשופות למצבי מצוקה במשפחה ובחברה. לנערות וצעירות אלו חסכים רגשיים ותפקודיים ולעיתים תכופות חסרה להן היכולת ליצור קשרים יציבים עם סביבתן הקרובה, ונפגם האמון שלהן בשירותים העומדים לרשותן. במקרים רבים הן נתונות ללחץ חברתי ומשפחתי כבד, ואף לדחייה, רובן קורבנות לאלימות מינית, פיזית או רגשית במשפחתן ומחוצה לה. משרד הרווחה רואה את הטיפול והשיקום של נערות וצעירות אלה יעד חשוב אשר יושג באמצעות המחלקות לשירותים חברתיים (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008).

למרות המדיניות המוצהרת בתע"ס לטיפול בצעירות עד גיל 25, נראה כי שירותי הרווחה והמדינה לא מחויבים לתת טיפול בגילאים אלו. בנוסף, ההורים לא מחויבים בתוקף חוק לספק צרכים בסיסיים לילדיהם בני ה-18 ומעלה. להיעדר המוחלט או צמצום תמיכה של ההורים ומצד מערך השירותים החברתיים, בנוסף להיעדר השכלה וכישורי חיים בסיסיים מספר השלכות; צעירות אלו מחויבות להיכנס לתפקידים של מבוגרים ולספק לעצמן פרנסה מוקדם יותר מרוב בנות גילן. בנוסף, צעירות אלו לעומת בנות גילן לא עושות את המעבר לעולם המבוגרים בהדרגתיות (לדוגמא: התנסות במגורים משותפים לפני חתונה, לימודים בתמיכת הורים) (כאהן-סטרבצינסקי, 2005).

אמנם, התע"ס מכיר בצורך של הצעירות לליווי והתערבות של עו"ס, אך הוא אינו יוצר דיפרנציאציה גילאית (מתחת לגיל 18 ומעל גיל 18-25) בהמלצותיו. חוסר דיפרנציאציה זו, באה לידי ביטוי גם במענים שמוצעים ובדרכי ההתערבות כאשר ישנו צורך ומשבר סביב נושא הדיור. נערות מתחת לגיל 18 אשר ביתן ו/או סביבתן מהווה גורם סיכון עבורן, מקבלות מענה מידי: השמה חוץ ביתית (פנימיות, הוסטלים). אך אין התייחסות ייחודית בתע"ס לדיור כצורך לצעירות מעל גיל 18, ובעקבות כך גם חסרה התייחסות למאפיינים הייחודיים של צעירות אלו, הזקוקות למענה זה. אנו סבורות כי ישנה חשיבות בהכרת המאפיינים הייחודיים של צעירות מעל גיל 18 וכן בהכרה בדיור כצורך וזכות בסיסית עבורן.

מאפייני צעירות בישראל הזקוקות למענה בתחום הדיור

כאמור, גיל 18 הינו גיל משמעותי עבור צעירות וכותבים שונים מציינים את גיל זה כמהווה נקודת מפנה כגורם סיכון לצעירות - להפוך לחסרות בית. גיל 18 עשוי להוות עבור צעירות רבות נקודת שבר גדולה. נקודה בה הן עוזבות את מוסדות החינוך והפנימיות בהן למדו ומהן אין להן לאן לחזור. חלקן מתנסות בהפסקה פתאומיים של שירותי רווחה שליווי אותם בהיותן בגיל הנעורים, הוריהן לא מחויבים בתוקף חוק לספק צרכים בסיסיים (כגון מגורים ומזון), ולכן חלקן אינן יכולות או אינן מורשות על ידי הוריהן להמשיך להתגורר בביתם (הנתון אף הוא במצוקה). לעיתים, בביתן יחזרו להיות המותקפות והמנוצלות שהיו כילדות (בטל"א, 2010; כאהן-סטרבצינסקי וואזן-סיקרין, 2005).

במקביל, מחוץ למסגרות שטיפלו בהן עד כה, ומחוץ לביתן אין להן את המשאבים הדרושים בכדי לקיים את עצמן. צעירות אלו נדרשות לעשות את המעבר לעולם המבוגרים בצורה חדה ולדאוג לעצמן, מוקדם הרבה יותר מבנות גילן אשר מתנהלות במסלול חיים מסודר ונתמך יותר. בצומת דרמטי זה צעירות מוצאות את עצמן כזקוקות למושיע, והסיכונים הטמונים בכך הם

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

רבים. המושיע יכול להופיע בדמות של ניצול בזנות, בשימוש בטכניקות הישרדות מזיקות (אלכוהול, סמים או אובדנות) או לעיתים בדמותו של גבר שחושף אותן לסיכונים חדשים ולתלות שלא ניתנת לפירוק (ההתקשרות הגרועה הנוצרת כתוצאה מהעובדה שהתלות אינה מאפשרת כל סינון או מיון). אחרות, מוצאות דיור זול ורעוע ורבות נמצאות בסיכון להפוך לדרות רחוב (בטל"א, 2010; כאהן-סטרבצי'נסקי וואזן-סיקרון, 2005; קרומר נבו, 2006).

מאפייניהן של צעירות הזקוקות למענה דיור מתפרסים על ציר מעגלי רחב מאד. ישנה שונות רבה בין צעירות שונות, המגיעות מרקע שונה, או בעלות מעגלי תמיכה רחבים יותר ופחות. חשוב להדגיש: לצעירה בסיכון הזקוקה למענה דיור אין פרופיל אחד, או מאפיין אחד, אלא המאפיינים משתלבים זה בזה, ומצטלבים למציאות חיים מסכנת² (בטל"א, 2010; כאהן-סטרבצי'נסקי, 2005; פורום צעירות, קומוניקציה אישית, 25 אוקטובר, 2011; קטן, 2009; קרומר נבו, 2006).

צעירות שחשופות לגורמי סיכון בהווה:

- נוכחות של גברים אלימים ודכאניים בבית (בן זוג או משפחה).
- פגיעות מיניות שהתרחשו בסביבת ביתן או בתוך ביתן בילדות ועד היום (גילוי עריות, אונס).
- צעירות מכורות לסמים ולאלכוהול.
- צעירות שנמצאות במעגל הזנות.

צעירות מתפקדות בעלות יכולות גבוהות אך זקוקות לתמיכה ברגעי משבר הפוקדים אותן

לעיתים לא רחוקות:

- צעירות רבות חוות סימפטומים של פוסט טראומה (PTSD) בעקבות פגיעה מינית שהתרחשה בילדותן (ולכן מוצאות קושי בהתנהלות יציבה לאורך זמן במסגרות חברתיות/תעסוקתיות שונות, וכמו כן, לא כל מקום מגורים מהווה להן מקום בטוח – בית שגברים מגיעים אליו מהווה עבורן איום).
- צעירות ללא אבחנה פסיכיאטרית מובהקת, אך מהלך חייהן נקטע פעם לכמה זמן בעקבות אשפוזים חוזרים (קצרים וממושכים) במוסדות פסיכיאטריים.
- צעירות מתפקדות המשתמשות באסטרטגיות הישרדות: סמים, ניצול בזנות לא קבוע, אובדנות, אלכוהול.
- צעירות בעלות מאפיינים אישיותיים כמו דימוי עצמי נמוך וקשיי הסתגלות.
- צעירות בעלות יכולות לימודיות (מקצועיות/ אקדמית) ותעסוקתיות, אך מתקשות להשלים את לימודיהן בשל מצבי חיים שמתוארים הני"ל.

צעירות בעלות מיומנויות חלקיות (מיומנויות רכות, השכלה ומקצוע):

- צעירות שטופלו בעבר על ידי עובדי השירות לנערות וצעירות במחלקות לשירותים חברתיים ובשירות המבחן לנוער בשל קשיים שונים ועדיין זקוקות לתמיכה, ליווי וסיוע, כגון: קשיים בהשתלבות בחברה, בלימודים ובתעסוקה, התנהגות לא נורמטיבית.
- צעירות שבביתן לא קיבלו מודל חיקוי למיומנויות שונות, כגון: התנהלות עם כסף ועל כן יש להן קושי בקיום חיים עצמאיים יציבים.

² רשימת המאפיינים מתבססת על מספר מקורות, שמרביתם לא עסקו באופן ישיר בבעיה זו.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

- עזיבה בתדירות גבוהה של מקומות עבודה, מסגרות שונות.
- צעירות בעלות השכלה נמוכה וחסרות מקצוע.
- בדידות ורשתות חברתיות מצומצמות.
- חוסר הכרות עם מענים הניתנים בקהילה וידע דל במיצוי זכויות ממשרדים ממשלתיים (בטל"א, מרפאות לבריאות הנפש, קופת חולים).

צעירות ללא מסגרת ביתית תומכת קונקרטי או רגשית:

- בוגרות פנימיות ומשפחות אומנה שהוצאו מחיק משפחתם בשל קשיים שונים בתפקודה, סיימו את שהותם במסגרות אלו ואינן יכולות לשוב למשפחתן בשל היעדר מערך משפחתי תומך ולהשתלב במסגרות חברתיות אחרות בשל העדר מיומנויות שונות.
- צעירות שנפלטו ממוסדות (הוסטלים, פנימיות) או מבתיהן (נזרקו או ברחו) לא אותרו ולא פנו לסיוע מגורמים בקהילה או לחילופין בשל גילן (היחסית "מבוגר" 16 פלוס) לא נמצאה להן מסגרת מתאימה למגורים.
- צעירות חסרות עורף משפחתי המסוגל להעניק להם סוגים שונים של תמיכה. החוסר בעורף משפחתי יכול להיות אובייקטיבי וקונקרטי (סיוע כספי, דיור, גיבוי רגשי ומידע בנושאים שונים) או סובייקטיבי, בתפיסתה של הצעירה (מרגישה שלא יכולה להמשיך להתגורר בביתה מסיבות שונות).

צורך בסיוע קונקרטי:

- צעירות בעלות חובות כבדים מסיבות שונות (לדוגמא: חובות לחברות הסלולר, חובות של הוריהן הרשומים על שמן).
- צעירות שאינן עובדות או עובדות בעבודות לא קבועות ובשכר נמוך.
- צעירות המתגוררות באזורים בפריפריה בהם אפשרויות התעסוקה הן מוגבלות.
- אמהות חד הוריות.
- צעירות ממשפחות החיות בעוני, ללא כל קרוב משפחה.

לקבוצות אוכלוסייה שונות, ישנם מאפיינים ייחודיים. כעת יסקרו מאפיינים לפי מספר קבוצות אוכלוסייה³:

- צעירות חרדיות המתקשות להשתלב באורח החיים של קהילתן או נמצאות בתהליך של פרישה ממנה.
- צעירות מקהילת יהודי אתיופיה - רמת החיים של המשפחה נמוכה יחסית לכלל האוכלוסייה שנבדקה. המשפחה נמצאה שיכולה לספק צרכים בסיסיים בלבד, ולעיתים את אלו לא באפשרותה לספק. צעירות אלו סובלות מאלימות מילולית גבוהה יותר, חוסר בתמיכה רגשית או מעשית וחווות נתק או דחייה מבית הוריהן (כאהן-סטרבצ'ינסקי, 2005).

³ הנתונים המוצגים הם לפי מחקר שנערך בקרב נערות וצעירות המטופלות בשירות וצעירות, והנתונים של כל קבוצה מוצגים כיחסיים לשאר הקבוצות המוצגות (כאהן-סטרבצ'ינסקי, 2005).

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

- צעירות מקהילת עולי ברית המועצות לשעבר - מדווחים משברים משפחתיים רבים יותר מכלל האוכלוסייה שנבדקה. צעירות אלו נמצאו כמעורבות יותר בהתנהגויות סיכון, ובאירועים עבריינים (שוטטות, אלכוהול, חברים עבריינים), אחוז גבוה נכנסו להריון. צעירות אלו מבלות עם גברים מבוגרים מהן (כאהן-סטרבצ'ינסקי, 2005).
 - נערות יהודיות ותיקות - במשפחות של צעירות אלו, ההורים נמצאו באחוז יותר גבוה באוכלוסייה כמעורבים בהתנהגות עבריינית או שאחד מהם סובל ממחלת נפש (כאהן-סטרבצ'ינסקי, 2005).
 - צעירות ערביות - סובלות באחוזים גבוהים יותר מהמוצע באוכלוסייה מאלימות פיזית בתוך המשפחה, חוות את ההורים כמביעים ציפיות לא חיוביות מהן. הצעירות הינן חסרות עיסוק מוגדר, ישנה נשירה סמויה מבתי הספר. הצעירות נמצאות ללא עיסוק יחסית לשאר האוכלוסייה, למרות האחוז הגבוה יותר של מחפשות העבודה. צעירות אלו סובלות מהדרה חברתית ואפליה. ניסיונות אובדניים, אונס וגילוי עריות באחוזים גבוהים, כמו כן מעורבות בזנות. מדווחות על רמות גבוהות של בדידות (כאהן-סטרבצ'ינסקי, 2005).
- בנוסף, מערכת ערכים מסורתית מגדירה את תפקיד הנשים באופן אשר מחייב אותן לציית להגבלות שונות, בתחום חברתי, המיני והכלכלי. מי שחורגת מכללי התנהגות אלו מתויגת כסוטה, וחל עליה איום שתאלץ לשלם מחיר שמהווה מגבלה ממשית ליכולת הנערה להתפתחות ולעצמאות. בנוסף, בעצם התיג של הנערה כ"סוטה" מצויה סכנה של דחיקת הנערה לשוליים החברתיים, וכך לאחר התיג, הופכות סכנות, כגון עבריינות; זנות וסמים, לזמינות יותר. ישנו גם חוסר במענים מותאמים לצעירות אלו בקהילה, בשל העובדה שאלו מוקמים בהתאמה לאוכלוסייה היהודית. בנוסף, נכון לשנת 2009 אין מסגרת דיור לצעירות ערביות בכל הארץ (עמותת החצר הנשית ביפו, 2009).

לצעירה הזקוקה למענה בתחום הדיור אין פרופיל אחיד. המאפיין העיקרי של צעירה בסיכון הזקוקה למענה מגורים הוא העובדה שהיא זקוקה למקום לגור בו, לבית. המאפיינים שצוינו להלן, עשויים להוביל ישירות לקושי בהשגת דיור הולם. חוסר במעגלים חברתיים תומכים (משפחה, משאבים מהקהילה, חברים, בדידות, הדרה חברתית, אי מיצוי זכויות, אפליה) מצמצמים את היכולת של צעירה להיות מוגנת ולהיתמך (אם מבחינה רגשית ואם בקבלת עצה או מחסה) כאשר חווה משבר. אי יציבות תעסוקתית מסיבות שונות (חוסר במיומנויות "רכות או קשות", שכר נמוך, אשפוזים חוזרים, מגורים בפריפריה, חובות רבים) לא מאפשרת לצעירה לבנות בסיס כלכלי שיאפשר השגת מקום מגורים יציב. חיי צעירה המתאפיינים במשברים חוזרים ומתמשכים (אלימות במשפחה, פגיעות מיניות, שימוש באסטרטגיות הישרדות וכו') אינם חיים שמאפשרים יציבות בתחומי חיים שונים. חיי צעירות בסיכון אינם נעים בקצב אחיד ואינם מאפשרים התפתחות יציבה וגדילה תמידית. צעירות אלו זקוקות למענה בתקופות מעבר ובשעות משבר.

חוסר בדיור קבוע ומוגן, הינו גורם סיכון בפני עצמו, שחוסר בו חושף את הצעירה למצבי סיכון רבים. בתחילת הפרק נערכה סקירה ספרותית וצוינו היעדים המרכזיים שעל צעירים להשיג

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

על מנת להגיע להתפתחות אישית תקינה, חיזוק ומיצוי הפוטנציאל שלהם והשתלבות בחברה. השגת יעדים אלו לא מתאפשרת אם על צעירה מרחפת סכנה קיומית- חוסר בקורת גג. כמו כן, ניתן לראות שבחלק מן המקרים דיור מוכר כצורך בסיסי במקביל לצרכים אחרים של צעירות בסיכון. אך הטענה במסמך זה, שללא מקום מגורים, הולם, מוגן ובטוח, המאפשר קיום צרכים בסיסיים- מזון, בריאות פיזית ונפשית, התנסות במיומנות בסיסיות, חוויה מוצלחת של השתלבות בשוק העבודה, קשרים רגשיים וחברתיים ומתוך כך צמיחה וגדילה של הצעירה ורכישת בטחון להתנהלות בחברה, הצעירה לא תוכל להשיג את היעדים האחרים שעליה לממש בתקופה קריטית זו של חייה והיא תהיה חשופה למצבי סיכון נוספים.

הגדרה של חסרות בית של צעירות

ישנן הגדרות רבות לחסרות בית. כאן מובאות שתי הגדרות שלפיהן ניתן להבין את מצבן הייחודי של צעירות הזקוקות למענה בתחום הדיור.

הגדרה תרבותית של חסרות בית

ההגדרה הראשונה הינה הגדרה תרבותית של חסרות בית. הגדרה זו מבוססת על המידה שבה האדם הינו 'חוסר קורת גג'. זו נקראת הגדרה תרבותית מכיוון שהיא מתבססת על תנאי הדיור המינימאליים שמרבית האנשים משיגים בשוק הדירות השכורות. תנאים אלו כוללים: דירה קטנה שכורה עם חדר שינה, חדר אורחים, מטבח, חדר אמבטיה ומידה של ביטחון אלמנטרי בקביעות הדיור.

לפי הגדרה זו ישנם שלושה סוגים של חסרות בית:

- חוסר דיור ראשוני- אנשים שאין להם דיור בשגרה. אלו גרים ברחובות, בפארקים ובבניינים נטושים.
 - חוסר בית שניוני- אנשים שנעים בין סוגים שונים של שיכון זמני. כגון: אצל משפחה וחברים, או בשלטר חירום.
 - חוסר דיור שלישוני- אנשים שמשתכנים בדיור פנימייתי. דיירים אלו חולקים אמבטיה, מטבח ואמצעים אחרים ואין להם את הביטחון של קביעות מגורים.
- בנוסף לקטגוריות האלו של חסרות בית, ישנם אנשים שהם בסיכון להפוך לחסרי בית או שהדיור שלהם מאופיין בשוליות: תנאים שלא עונים על סטנדרטיים בסיסיים, דיור זה יכול להיות סיכון עבורם (Camberlain and McKenzie בתוך Othila's Young Women's Housing and Support Service Inc., 2010).

חוסר דיור כתהליך

עם התפתחות המידע וההבנה על חסרות בית, כך התבהר שניתן להבין חסרות בית כתהליך להפך לחסר בית. חסרות בית היא לא תהליך קבוע או התנסות לינארית. חסרות בית כתהליך רלוונטית בייחוד עבור צעירים. ישנה התייחסות לחסרות בית כ'קריירה' או כ'דרך', כסדרה של מאורעות במהלך זמן שמובילים לחסרות בית: אירוע שיוצר משבר שבו הצעיר עוזב את בית ההורים או את הדיור עם בן הזוג ועקב כך מאבד את הבית.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

אתוס- טיפולוגיה ארופאית של חסרות בית והזרה מדור – ETHOS

הגדרה נוספת הינה הגדרתה של פנסטה (הפדרציה האירופית של ארגונים העובדים עם אנשים חסרי בית) שפיתחה טיפולוגיה של חסרות בית והזרה מדור הנקראת (ETHOS). חסרות בית מוגדרת על ידה כאחת הבעיות החברתיות המרכזיות איתן יש להתמודד ומניעתה דורשת הבנה של התהליכים שהובילו לשם ולכן גם תפיסה רחבה של המשמעות של חסרות בית (Feantsa, בתוך שיינטוך, 2008).

טיפולוגית ETHOS מתחילה בהבנה שקיימים שלושה תחומים המרכיבים "בית", אשר העדרם עשוי לתאר חסרות בית: חוסר במעון (או מקום) שהפרט ומשפחתו יכולים לממש בעלות מלאה (תחום פיזי); קיימת אפשרות לפרטיות ומערכות יחסים (תחום חברתי); וקיימת זכות חוקית להחזקה (תחום משפטי) (Feantsa, בתוך שיינטוך, 2008).

הגדרה זו ממיינת אנשים חסרי בית בהתאם למצב תנאי המגורים או ה"בית" שלהם דרך ארבעה מושגים בסיסיים: חוסר בקורת גג, חוסר בבית, דיור לא בטוח, ודיור לא הולם, אשר כולם עשויים לסמן היעדר בית. קטגוריות אלו מחולקות ל- 13 קטגוריות אופרטיביות שונות המאפשרות מיפוי בעיית חסרות הבית באופן רחב ומקיף (Feantsa, בתוך שיינטוך, 2008).

ההבנה שיש להבחין בין חוסר בדיור תרבותי וחוסר דיור כתהליך מאפשר לייצור מענים מתאימים. מענה מתאים לחסרות בית תרבותי, הוא ליצור מעני דיור נוספים ומגוונים. בעוד, שבהתייחס לחסרות בית כתהליך, מצביעה על התערבות בנקודת זמן מסוימת, באירוע נקודתי- כאשר הצעירה נמצאת בסיכון להפוך לחסרת בית או כאשר הצעירה מוצאת מקום מגורים ונאבקת על החזקה בו (Othila's Young Women's Housing and Support Service Inc., 2010).

לפי הגדרות אלו של חסרות בית, ניתן להסיק כי הצעירות בסיכון בישראל חסרות בית מסוג שניוני ושלישוני, וחלקן נמצאות בסיכון לחסרות בית. מרבית חסרי הבית בישראל ודרי הרחוב מעל גיל 18 הינם גברים (87%) (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2011) אך צעירות חסרות בית לא נכללות בהגדרה זו (של דרי רחוב וחסרי בית) שעונה רק על הקריטריונים של חסרות בית ראשונית. בשל הסכנות הטמונות להן במגורים ברחוב, מרבית מהצעירות יעדיפו להתגורר אצל גברים תמורת שירותי מין, לנוע בין חברות (חסרות בית שניונית) או להישאר בביתן המהווה להן גורם סיכון (סיכון לחסרות בית תרבותית) (Othila's Young Women's Housing and Support Service Inc., 2010). למיעוט מהצעירות תמצא מסגרת עם אופי פנימייתי (חסרות בית שלישונית) (ראה פרק שני). לכן, כאשר באים לדון בתופעת חסרות הבית של צעירות בישראל, יש להתייחס ולתת משקל למאפייניהן הייחודיים של הצעירות והתנהגותן במצב סיכון זה.

היקף התופעה

על פי הנתונים של 'התכנית לצעירות וצעירים חסרי בית' של עמותת עלם (ר. קצב, קומוניקציה אישית, ינואר 2012) חסרות בית מהווה 30-40% מאוכלוסיית הצעירים בישראל - 18-26. מספרים מדויקים על היקף הצעירות בסיכון חלקיים (קטן, 2009) ולא נמצאו נתונים על היקף תופעת חסרות הבית של צעירות בסיכון. אך אם מאמצים את ההגדרה של חסרות בית תרבותית, ניתן לשער כי המספרים רחבים וכי יש צורך במיפוי התופעה מבחינה מספרית.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

פרק שני: מדיניות ומענים בתחום הדיור לצעירות בסיכון בישראל

מדיניות בישראל לחסרי דיור וטיפול בנערות וצעירות - הקדמה

הנושא, כפי שהוגדר, מחייב דיון הן במדיניות הטיפול בצעירות בסיכון והן בחסרי דיור בישראל. על כן ידונו שני נהלי הטיפול באוכלוסיות אלה להלן. לאחר מכן יסקרו המענים הקיימים כיום תוך התייחסות לגוף המפעיל ומדיניות ההפעלה שלהם. מערך הסיוע לחסרי בית הקיים כיום בישראל מתחלק בין שלושה סוגי גורמים: כאלה הפועלים במישור הארצי, בעיקר משרד הבינוי והשיכון ומשרד הרווחה; כאלה הפועלים במישור המקומי- רשויות הרווחה ברשויות המקומיות; ועמותות פרטיות מהמגזר השלישי (האגודה לזכויות האזרח, 2009). ניתן לראות כי בתחום הצעירות בסיכון הזקוקות למענה בתחום הדיור מערך הסיוע הינו בעיקר במישור הארצי- משרד הרווחה ובהפעלת עמותות מהמגזר השלישי.

מדיניות הטיפול בנערות וצעירות

משרד הרווחה רואה בטיפול בנערות ובצעירות החשופות למצבי מצוקה במשפחה ובחברה ובשיקומן יעד חשוב, ולפי הנחייתו, הלשכות לשירותים חברתיים אמונות על הטיפול בנערות וצעירות אלו (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008).

בעבר הוגדרו נערות בסיכון עד גיל 18 בלבד, עם חריגה עד גיל 21 לגבי אוכלוסיות ספציפיות. לפני מספר שנים הורחב טווח הגילאים כך שכיום חלות הוראות התע"ס לטיפול בנערות ובצעירות בסיכון על קבוצת גילאים רחבה, החל מגיל 13 ועד גיל 25.

לפי משרד הרווחה (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008) נערה וצעירה במצוקה היא: בין הגילאים 13-25, רווקה (למעט מפגרת בשכלה, חולת נפש, מכורה לסמים או לאלכוהול). שמאפייני התנהגותה הם הרס עצמי, והיא נמצאת בהידרדרות או בסכנת הידרדרות וחוותה בעבר אירועים טראומטיים: נפשיים, רגשיים וחברתיים. על מנת שנערה או צעירה יהיו זכאיות לטיפול או התערבות, הן צריכות לענות על ההגדרה הנ"ל, ובנוסף שיתקיימו בהן אחד או יותר מהמאפיינים הבאים:

1. נערה הנמצאת במערכת יחסים לקויה במשפחה ו/או בקבוצת השווים.
2. נערה וצעירה שהייתה ו/או הינה קורבן לפגיעה מינית, קורבן לאלימות במשפחה ומחוצה לה ונוקטת באחת או יותר מדרכי ההתנהגות הבאים:
 - היפלטות חוזרת ממסגרות לימודיות ותעסוקתיות.
 - שוטטויות.
 - בריחה מהבית.
 - התחברות לחברה עבריינית.
 - מקיימת יחסי מין לא מובחנים לאורך זמן.
 - הריונות חוזרים.
 - שימוש מזדמן בסמים ואלכוהול.
 - הפרעות אכילה.
 - דיכאונות וניסיונות אובדניים.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

יעדי הטיפול בנערות/צעירות אלה כוללים: העצמה אישית, צמיחה וחיזוק כוחותיה להתמודד עם בעיות ולחצים, הוצאתה ממעגל של פגיעות מיניות ואלימות על כל סוגיה, בניית מערכת יחסים תקינה עם בני משפחתה, חיזוק יכולתה לפתח קשרים חברתיים נורמטיביים בהתאם לגילה, הקניית מיומנויות, שיאפשרו לה לקיים מערכות יחסים עם בני המין השני תוך הכרה בעקרון ההדדיות והשוויוניות והמבוססים על כבוד וערך עצמי, עידוד השתלבותה במסגרות נורמטיביות, פורמאליות וחברתיות, צבירת התנסות חיובית כבסיס לביטחון עצמי ורכישת אמון, שיגבירו את יכולתה ונכונותה למיצוי משאבי הקהילה בה היא חיה (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008).

דרכי התערבות על פי התע"ס הם: איתור ישיר על ידי גורם בהקהילה, התערבות מידית במצבי משבר וחירום, טיפול מכוון מגדר במישור פרטני, משפחתי, קבוצתי וקהילתי, פיתוח שירותים ייחודיים רגישי תרבות, הפנייה ותיווך לשירותים בקהילה והפנייה למסגרות חוץ ביתיות תוך ליווי וקיום קשר קבוע עם הנערה (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008).

מענים לפי התע"ס

התע"ס מציע תכניות ופרויקטים קבוצתיים וקהילתיים מותאמים למצבה של הנערה המהווים השלמה לטיפול הפרטני, ויחד יוצרים את מערך הטיפול בנערה והצעירה. המענים ניתנים בדרך כלל בתוך הקהילה ומתפרסים על כל הרצף הטיפולי, ביניהם: מועדונים טיפוליים, בתים חמים, תכניות העשרה והעצמה. כמו כן, התע"ס מורה על הקמת שני סוגים של מסגרות לנינה ודיוור - מקלט חירום ודירות מעבר (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008).

מסגרות של משרד הרווחה מענים לפי התע"ס לנערות וצעירות

שם המקום	מספר דירות בארץ והיכן	למי מיועדת	גיל קבלה	מספר מקומות במסגרת	זמן שהות	מה במקום	צוות
מענה חירומי	מקלט לנערות וצעירות (עד גיל 25)	שניים- אחד לאוכלוסייה היהודית ואחד לערבית. מיקום חסוי.	נערות וצעירות בגילאי 13-25	10-12 נערות	עד חודשיים (מעבר לכך באישור מפקח מחוזי)	כל צרכי הנערה כולל אבחון וטיפול פיזי ונפשי	צוות טיפולי וחינוכי
מענה מגורים ארוך טווח	דירות מעבר	6 דירות: חיפה, נצרת, נתניה, חולון, באר שבע, אשדוד+ דירה יחידה ברשל"צ לנפגעות תקיפה מינית (והחצר הנשית)	17.5-25	4-6 בדירה	שנה עם אפשרות להאריך לשנתיים	טיפול פרטני וקבוצתי על ידי עו"ס, דמי כיס, סיוע בשילוב בתעסוקה ולימודים	מדריכה ועו"ס- לא מתגוררת במקום

מלבד המקלטים ודירות המעבר, משרד הרווחה שותף למסגרות נוספות שצויינו להלן ומופעלות על ידי עמותות וארגונים מהמגזר השלישי.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

מענים נוספים לצעירות

לפי הוראות התע"ס יש להפעיל מענים חוץ ביתיים לאוכלוסיות נוספות שבתוכן נכללות צעירות. המענים הם: דירות קלט, מקלט ודירות מעבר לנשים הסובלות מאלימות במשפחה וילדיהן (הוראות והודעות התע"ס לדירות קלט לנשים מוכות וילדיהן, 2003), מסגרות לטיפול בנוער מכור לסמים (הוראות והודעות התע"ס להנחיות לטיפול בנוער נפגע סמים במסגרת המחלקות לשירותים חברתיים, 2008). לפי הוראות אלה צעירה שהיא אישה נפגעת אלימות במשפחה או נפגעת סמים יכולה להיות זכאית לפתרון דיור כמפורט בהוראות. כמו כן, באתר משרד הרווחה מצוין שקיימת אומנה לאמהות חד הוריות (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2011 ב'). אם כי לא ברור למה הכוונה ובאתר המשרד אין פירוט לגבי סעיף זה.

בנוסף, ניתן סיוע בשכר דירה דרך משרד השיכון לבוגרות תכניות משרד הרווחה, על פי בקשה של עובדת סוציאלית. הסיוע ניתן למשך שנה עד שנתיים בתום הטיפול. לא כל הבקשות מתקבלות (צ. נחשון-גליק, הרצאה כנס שדרות, 30 נובמבר, 2011), ובמידה וכן, לפי הוראות התע"ס (הוראות והודעות התע"ס להשתתפות בהוצאות בתחום הדיור לפרט ולמשפחה נזקקת ושכר דירה במצבי חירום, 1987) הצעירה זכאית לסיוע בשכר דירה לחודשיים בלבד.

אנשים ללא מענה דיור בישראל

המונח "דר רחוב" הוכנס לשימוש בתחילת שנות התשעים (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010). ההגדרה של משרד הרווחה מצומצמת במידה ניכרת ביחס להגדרות המקובלות בעולם המערבי (אירופה, אמריקה ואנגליה) (האגודה לזכויות האזרח בישראל, התכנית למשפט ורווחה, אוניברסיטת ת"א, 2009).

משרד הרווחה מבדיל בין אוכלוסייה המוגדרת 'דרי רחוב' ל'חסרי דיור'. לפי הגדרת המשרד דרי הרחוב הם אנשים כנועים ומובסים, שיצאו ממעגל החיים הנורמטיביים, הם שבעי כישלונות, מיאשים וחסרי אונים לשינוי מצבם. לעומתם, חסרי בית הם אנשים הנאבקים לשינוי מצבם, ופתרון מגורים עשוי לפתור את בעיתם. על האבחון והקביעה אם מדובר באדם שהנו דר רחוב או חסר דיור אחראי העו"ס במחלקה לשירותים חברתיים ברשות בתחומה נמצא האדם. קביעתו של העו"ס מקובלת בכל משרדי הממשלה לצורך מיצוי זכאותו בהסדרים המיוחדים לדרי רחוב (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010; הכנסת, מרכז המידע והמחקר, 2010).

מיהו 'דר רחוב' - הגדרה

בעבר, אדם הוגדר לפי התע"ס כ'דר רחוב' אם שהה ברחוב "לפחות חודש". בספטמבר 2009 התניה זו הוסרה. כיום ההגדרה ל'דרות רחוב' הינה: אדם (גבר או אישה) מעל גיל 18, הגר ברחוב, בבתים נטושים, גנים ושטחים ציבוריים, אתרי בנייה וכו'. שרוי בהזנחה גופנית ו/או נפשית, בדרך כלל נמצא בניתוק או ניכור ממשפחה תומכת. דר הרחוב אינו נאבק לשנות את מצבו ואינו מסוגל לנהל חיים נורמטיביים, ולו אחד או יותר מהמאפיינים הבאים:

- היסטוריה של אי יציבות במגורים וניידות ברחבי הארץ.
- חסר תעודות אישיות (תעודת זהויה, תעודת עולה וכד').
- העדר מקורות קיום קבועים.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

- התמכרות לחומרים פסיכו אקטיביים כמו אלכוהול וסמים.
 - היסטוריה של אלימות ומשברים אישיים ומשפחתיים.
 - היסטוריה של חולי גופני ו/או נפשי או הפרעות נפשיות, עם רקע של אשפוזים פסיכיאטריים.
 - חוסר אמון בסיסי באחרים וחשדנות כלפי רשויות וממסד.
 - אי תפקוד ברוב תחומי החיים ורצף של כישלונות ודחיות.
- (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010).

מענים לדרי רחוב וחסי בית

פעולות משרד הרווחה

משרד הרווחה מציב כמטרה את הטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב על מנת להחזירם לחיים נורמטיביים בקהילה: הצלת חיים, מניעת מוות ברחוב, מתן תנאי חיים אנושיים, מתן עזרה במיצועי זכויות, שיקום אישי, משפחתי וחברתי (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2011 א'), אך ניכר כי למרות זאת, הדיור אינו מוגדר כמטרה.

את האחריות למתן מענים וסיוע לדרי הרחוב משרד הרווחה מטיל על המחלקה לשירותים חברתיים ברשות המקומית שבתחומה נמצא דר הרחוב, ללא קשר לכתובת דר הרחוב בתעודת הזהות. זאת מתוך מודעות לאופי חייהם של דרי הרחוב, המתאפיינת בניידות (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010).

בנוסף לפעילות הממשלתית והעירונית, התע"ס ממליץ לשאוף לגייס מתנדבים ו/או ארגונים וולונטריים. זאת בשל אופי ההתערבות הטיפולית עם דרי רחוב, הדורשת פיתוח מענים לצרכיהם המיוחדים, ותהליך שיקומי ארוך הדורש השקעה מרובה (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010).

תהליך ההתערבות בטיפול בדרי רחוב מתחלק למספר שלבים: איתור וחילוץ ברחוב (על ידי עריכת סיורים יזומים), מיצועי זכויות (במשרדי הממשלה והשירותים השונים), טיפול ושיקום. שילובו של דר הרחוב במסגרת למטרות הגנה, הצלה וטיפול מעוגנים בחוקים כלליים שונים, אך מחייבים רק כאשר מדובר בדר רחוב שמוכר כחולה נפש, חסר ישע ומי שאינו אחראי למעשיו ולמצבו, ומסכן את עצמו או סביבתו, והוצא הצו המשפטי המתאים לטיפול בו ללא הסכמתו או בניגוד לרצונו. כך שדר הרחוב רשאי לסרב לסיוע המוצע לו, ובמקרה כזה העו"ס מחויב רק בהמשך מעקב (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010).

דרי רחוב- רשויות מקומיות

התע"ס ממליץ, כי בכל מחלקה לשירותים חברתיים ברשות מקומית, שבתחומה לפחות 5 דרי רחוב, ימונה עו"ס, בחלקיות משרה, לטיפול בדרי הרחוב. ברשויות בהן אותרו לפחות 15 דרי רחוב, מורה התע"ס להקים מסגרת אחת או יותר לטיפול באוכלוסייה זו. רצף המסגרות המוצעות בתע"ס הן (כל המסגרות מחיבות כניסה לתהליך טיפולי שיקומי):

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

- יחידת אבחון, טיפול ושיקום ללא לינה.
- מחסה להלנה זמנית- מענה חירום לדרי רחוב שאותרו ברחוב, או הגיעו לנציגי הרשות בכוחות עצמם, חלופה לשהייה ברחוב ומתן קורת גג לשעות הלילה. השהות לתקופה של עד שנה ומיועדת להתחלת תהליכים של זכויות, בניית אמון ותחילה של תהליך טיפולי- שיקומי.
- יחידה לאבחון, טיפול ושיקום עם לינה- מיועדת לעד 10 דרי רחוב, שרוצים ויש להם את הכוחות להיכנס לתהליך טיפולי, שהיה עד 18 חודשים.
- דירות לוויין- נמצאת בקהילה, מיועדת לדרי רחוב שעברו תהליך ממושך ואינטנסיבי במסגרת פנימית ועדיין זקוקים לתמיכה מיוחדת חיזוק והדרכה בתפקודם היומיומיים, עד 6 דיירים, מרכז יום.

לפי נייר עמדה שבדק את תמונת המצב של חסרי הבית בישראל:

בסעיף 249 לפקודות העיריות נקבע כי לעירייה סמכות לספק שיכון למעוטי אמצעים באמצעות בניה או רכישה של בניינים ומכירתם או השכרתם למעוטי אמצעים, וכן להקים בתי מחסה. סמכות זו אינה מטילה חובה חוקית על הרשויות לפעול בדרך זו, ובפועל אין רשויות שמשכירות דירות למעוטי אמצעים (האגודה לזכויות האזרח בישראל, התכנית למשפט ורווחה, אוניברסיטת ת"א, 2009).

לפי אתר משרד הרווחה והשירותים החברתיים (2011 א') כיום קיימות ברחבי הארץ 10 יחידות המטפלות בדרי רחוב (ברשויות מקומיות שונות) המעניקות: מענה חירום חילוץ והצלה, מחסה ללינת לילה, מרכז לאבחון טיפול ושיקום – יומי, מרכז לאבחון טיפול ושיקום תעסוקתי עם לינה (פנימייה), כניסה לדירה, כשלב ביניים לקראת חזרה לקהילה, מרכז יום לתעסוקה.

כלל מעני הלינה לדרי רחוב, מיועדים לנשים וגברים במשותף. רק ברשות המקומית תל אביב קיים מענה לנשים בלבד (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2010).

לפי נתונים המוצגים בנייר עמדה 'אין כתובת' (האגודה לזכויות האזרח בישראל, התכנית למשפט ורווחה, אוניברסיטת ת"א, 2009) באפריל 2008 פעלו מסגרות לדרי רחוב ב- 14 רשויות בלבד, מתוכן, רק ב- 12 היו מסגרות לינה (שתיים בתהליכי הקמה) וזאת מתוך כ- 19 רשויות שנספרו בהן למעלה מ-15 דרי רחוב.

נתונים נוספים המוצגים בדו"ח 'מדיניות הטיפול בדרי רחוב' (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2011) רק תשע רשויות מקומיות מפעילות מסגרות עם לינה, ובכלל מסגרות הטיפול המקומיות לדרי רחוב בישראל יש 227 מיטות. כלומר, נכון ל- 2010, ניתן היה להלין במסגרות המקומיות רק 11% מדרי הרחוב בישראל.

ישנה שונות בין הנתונים השונים בדוחות הנ"ל, אך המסקנה הינה זהה, **כי בישראל קיים חוסר במענים ומיטות לאנשים חסרי בית. זאת בניגוד להנחיה של משרד הרווחה ותקנותיו** (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010).

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

חסרי דיור - משרד הבינוי והשיכון

כאמור, התע"ס (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010) מבדיל בין אוכלוסיית דרי רחוב לבין חסרי דיור. חסרי הדיור משתייכים לאוכלוסייה פגועה אשר בעיית הדיור הכריעה אותה, אך היא בדרך כלל פעילה, נאבקת לשינוי ושיפור מצבה ואשר פתרון בעיית הדיור עשוי לפתור את בעייתה. הטיפול באוכלוסייה זו, הינה באחריות משרד הבינוי והשיכון. אולם המונח "חסרי דיור" אינו מוגדר בשום מקום אחר, אף לא בנהלי הסיוע של משרד הבינוי והשיכון. אין לנקודה זו כל נפקות משפטית. משרד הרווחה אינו רואה את עצמו אחראי לפתור את מצוקתם של חסרי בית שאינם דרי רחוב (מי שהוא מכנה חסרי בית) ומפנה אותם למשרד השיכון (האגודה לזכויות האזרח בישראל, התכנית למשפט ורווחה, אוניברסיטת ת"א, 2009).

לפי "דו"ח מדיניות הטיפול בדרי רחוב" (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2010) משרד השיכון עושה הבחנה ברורה בין דרי רחוב שהם גם חסרי דיור, אשר מופנים אל המשרד מלשכות הרווחה המקומיות לשם קבלת סיוע בשכר דירה לבין חסרי דירה. משרד הבינוי והשיכון מסייע בשכר לדירה למשפחות חסרות דירה שאיבדו את דירתן בשל אי עמידה בתשלומי המשכנתא, או שכר דירה ומשפחות המקבלות קצבאות מבטל"א. יחידים זכאים לסיוע בשכר דירה רק מגיל 55 ומעלה; אלו זכאים לסיוע של 400-1550 ₪ בחודש, על פי קצבאות הבטל"א שהם מקבלים ובהתאם לגודל המשפחה. הסיוע ניתן ל 12 חודשים ומתחדש ל 12 חודשים נוספים, אם לא חלו שינויים בנתונים האישיים בעת חידוש הבקשה (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2010; משרד הבינוי והשיכון, 2011).

לעומתם, תהליך הזכאות לדרי רחוב קצר מהרגיל ותקופת הזכאות ארוכה הרבה יותר. שחרור כספי הסיוע לדרי הרחוב אחת לחצי שנה נעשה רק עם המצאת אישור משרד הרווחה או הרשות המקומית כי דר הרחוב נמצא בתהליך שיקום. דרי רחוב זכאים לסיוע של כ 1000 ₪ בחודש למשך 48 חודשים (הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2010). בנוסף, יחידים חסרי דירה (שלא הייתה בבעלותו דירה, או חלק מדירה), מעל גיל 21, בעלי קצבת נכות מביטוח לאומי בדרגת אי-כושר 75% ומעלה זכאים לסיוע בשכר דירה. גובה הסיוע במקרה זה (לבעלי נכות) הוא 650 ש"ח (מידע שהתקבל מפנייה ישירות למשרד השיכון, אוקטובר, 2011).

דרי רחוב - מסגרות ארציות

נוסף על המסגרות שהרשויות המקומיות מפעילות, משרד הרווחה והשירותים החברתיים מפעיל ומתקצב גם מסגרות ארציות לטיפול בשיקום של דרי רחוב. מופעלים (הכנסת, מרכז מחקר והמידע, 2010; משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2011 א') ארבע מסגרות, שאף אחת מהן לא נותנת מענה ייחודי ובלעדי לנשים.

- יחידה לדרי רחוב במצבים ירודים במיוחד ובמצבי חירום, לשהייה עד חודש.
- מרכז 'צעדים' לאבחון, טיפול ושיקום אישי-חברתי הכולל תעסוקה מוגנת, למשך 6 חודשים.
- בית לחיים, לדרי רחוב שאינם יכולים לחזור ולהתגורר באופן עצמאי בקהילה.
- 'הצעד הנוסף' הוסטל שיקומי לטיפול המשך ושיקום תעסוקתי למשך שנה.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

גגון- לנשים דרות רחוב- תל אביב

הגגון הינו מסגרת ייחודית בכך שהיא מיועדת לנשים חסרות בית.

תנאי קבלה: הגגון מיועד לנשים וצעירות מגיל 18, תושבות תל אביב בלבד. במידה ומגיעה אישה שאיננה תושבת תל אביב (לפי ת.ז.) היא לא תוכל להשתמש בשירותי הגגון לאורך זמן (מעבר לשבוע- שבועיים) מתוך רציונאל שאת הליווי הטיפולי יכולה לקבל רק מעו"ס עירונית. לא יכולות להשתמש במסגרת נשים מכורות לסמים או אלכוהול ושמואופיינות בחוסר איזון נפשי.

מטרות: המטרה הראשונית של הגגון הינה לתת קורת גג זמנית, מענה חירום לנשים חסרות קורת גג. בהמשך, המטרה הינה לאפשר לאישה חיבור לקהילה (לעו"ס מהמחלקה לשירותים חברתיים או מהיחידה לדרי רחוב). במידה והאישה מקבלת על עצמה את הליווי הטיפולי- סוציאלי נבנית לה תכנית טיפולית והיא רשאית להמשיך להתגורר במסגרת עד שלושה חודשים או עד קבלת זכויות לסיוע בשכר דירה ואבטחת הכנסה.

הפעלה: במקום 23 מיטות, כאשר בפועל שני שליש מהמיטות מאוישות. הגיל הממוצע הינו 30 פלוס, כאשר צעירות המגיעות למקום בד"כ אינן מחזיקות מעמד לאורך זמן. המקום מספק לינה וארוחות. הנשים שמתגוררות במקום אינן צריכות לשלם על השהות, אך לוקחות חלק בתורנויות המסגרת.

צוות: מנהלת ברבע משרה, אם בית המתגוררת במקום. הצוות המצומצם לא מאפשר להכיל את מקרי הקצה שמגיעים למקום.

מדיניות הרחקה: ישנו איסור בשימוש באלימות מכל סוגיה, וכן איסור שימוש באלכוהול וסמים. (ש. קורין, קומוניקציה אישית, 17 נובמבר, 2011).

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

מענים מגזר שלישי לצעירות הזקוקות למענה דיור

דירות לצעירות בסיכון

מרבית ממענים אלו מיועדים לצעירות בוגרות מסגרות חוץ ביתיות ושהן בעלות כוחות ופוטנציאל לתפקוד עצמאי. התפקוד בדירות הינו חובה, אין כניסה לסמים ואלכוהול. במקביל, אין איש צוות קבוע בדירה, אלא מדריך או איש מקצוע שמגיע אחת לשבוע לפחות לשיחות עם הצעירות. לא מתקבלות צעירות עם עבר פסיכיאטרי קשה, עבריינות והתנהגויות קיצון בהווה (פגיעה עצמית או באחר). בכל הדירות ציינו כי הביקוש גדול באופן ניכר על ההיצע.

שם המקום	מספר דירות בארץ והיכן	למי מיועדת	גיל קבלה	מספר דירות בדירה	זמן שהות	השתתפות כספית/ מימון	ליווי	תכנית המשך
דירת מדרגה	3 דירות אחת מיועדת לצעירות בלבד	ירושלמיות בוגרות מסגרות חוץ ביתיות	17-18	4	עד שנתיים	הצעירות משתתפות בכל הוצאות הדירה מלבד שכר דירה וארנונה	לימוד מיומנויות. אין מדריך שישן בדירה.	נבנית תכנית אישית לפני היציאה מהדירה. ממשיך קשר עם רכזת הדירה
גשר לעצמאות- ילדים בסיכוי	18 בכל הארץ – 13 לצעירות בלבד	בוגרות מסגרות חוץ ביתיות	18-24	6-8 צעירות	עד 3 וחצי שנים	הצעירות משלמות 450 ₪ עלות דיור ומכללות את עצמן	יש לכל צעירה "תכנית עבודה" שמלווה ע"י איש מקצוע, אך אין מדריך שישן בדירה.	ליווי של צוות התכנית גם מחוץ לדירה בסיום התכנית
דירה מעבר- החצר הנשית	אחת- בת"א	צעירות מרקע חב' ומשפ' קשה (אלימות, הזנחה)	18-25	3 + מדריכה מתגוררת יחד איתן	שנה- שנתיים	משלמות כבלים, ועד בית והוצאות שותפות, מלבד שכר דירה וארנונה	מדריכה ישנה בדירה וישנו ליווי של עו"ס	ישנו ליווי בהתאם למצבה של הצעירה
עמותת הילל	3- בי"ם, ת"א ור"ג. רק הדירה בר"ג מיועדת לצעירות.	יוצאים ויוצאות בשאלה			3-6 חודשים	תשלום שכר דירה נמוך מאד		
תל"מ	17 קיבוצים ברחבי ישראל	צעירים/ות יוצאי אתיפיה בוגרי צבא או ש"ל ללא תעודת בגרות	עד גיל 25	סה"כ בכל הפרויקט כ 100 צעירות וצעירות		התכנית מממנת חלק ניכר מחייהם + לימודים ותכניות העשרה	על ידי רכזים בכל קיבוץ	ישנו ליווי בסיום התכנית בתעסוקה ולימודים

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

הוסטלים - בית הצברית, הוסטל ניגונים, החוט המשולש⁴

ההוסטל הינו מסגרת המעניקה תמיכה וליווי כוללני והצעירות המגיעות למסגרת זו הן בדרך כלל בצו בית משפט. בהוסטל ישנה נוכחות של צוות טיפולי וחינוכי 24 שעות ביממה והחוקים וההתנהלות היומיומית בהוסטל בדרך כלל לא גמישים או ניתנים לדיון.

שם המקום	היכן ממוקם	למי מיועדת	גיל קבלה	מספר דיירות בדירה	זמן שהות	ליווי	תכנית המשך
בית הצברית (חסות הנוער)	י-ם	נערות המופנות על ידי בתי משפט או גורם טיפולי מוסמך אחר	17-24	עד 14	2-4 שנים	ליווי מלא בהוסטל על ידי צוות טיפולי וחינוכי	ליווי כד שלושה חודשים לאחר היציאה מההוסטל
החוט המשולש של משרד (50% מעורבות הרווחה)	י-ם	צעירות בסיכון ביניהן כאלו שנקלעו להריון בלתי מתוכנן	18-25		1-2 שנים	ליווי מלא בהוסטל על ידי צוות טיפולי וחינוכי	
הוסטל ניגונים (משרד הרווחה)		נערות מהמגזר החרדי המופנות ע"י בית משפט	13-19	עד 16			

מסגרות המספקות לינת חירום לצעירות

מסגרות הנותנות מענה חירומי הם מועטות וכפועל יוצא גם מספר המקומות בהם ופריסתם הארצית. כפי שניתן להיווכח, גיל הקבלה למסגרת מצמצם את מספר 'מיטות החירום' המוצעות לצעירות. מספר המיטות הארציות במענה זה המיועדות לצעירות מעל גיל 21 הוא עשרים וחמש מיטות (למרחב נותנת מענה רק לצעירים משתתפי התכנית).

שם המקום	מספר דיירות בארץ והיכן	למי מיועדת	גיל קבלה	מספר מקומות במסגרת	זמן שהות	מה במקום	צוות
מקלט Shelter (עלם)	מסגרת אחת בירושלים	צעירות חסרות בית, הנמצאות במעגל הסמים/זנות.	18-26	עד 12 צעירות	מיטה ללילה ניתן לחזור יומיום. ללא תנאים	מיטה, מקלחת וארוחה קלה	מדריכה לנה במקום ועו"ס
בית השנטי	אחד בת"א ואחד מדרום לב"ש	נוער חסר קורת גג בורח או נפלט ממסגרות	14-21	40-50 נערים ונערות	מסגרת זמנית וארוכת טווח		מדריכים
למרחב	אחת	למשתתפי התכנית	י"ב עד 4 שנים אחרי הצבר	8 מקומות	לא קבוע עד התארגנות (מס' חודשים)		ליווי על ידי חונך מבוגר
אתנחתא ובראשית	אחת ב-ים וב"ש	נוער במצבי משבר	13-19		קורת גג עד 3 חודשים		
גגון	אחת בת"א	תושבות ת"א	החל מגיל 18	23 מיטות	זמני	לינה וארוחות	אם בית ומנהלת

⁴ קיים הוסטל נוסף בשם חמלה.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

צעירות בשירות לאומי ובשירות צבאי

מעני מגורים אלו המוצגים להן מיועדים לצעירות, רק במהלך התנדבותן בשירות לאומי או צבאי. עם סיום שירותן, הן נאלצות למצוא מענה מגורים חלופי. ניתנת הטבה נוספת ממשרד הבינוי והשיכון בסיוע בשכר דירה, וזאת על פי קריטריונים⁵.

שם המקום	מספר דירות בארץ והיכן	למי מיועדת	גיל קבלה	מספר דיירות בדירה	זמן שהות	השתתפות/ כספית/ מימון	ליווי	תכנית המשך
"נערות למען קהילה" עמותת בת עמי ⁶	9 דירות, 8 מתוכן לצעירות. 5 ב-ם, בעפולה, שדרות וב"ש	צעירות שחוו מצבי סיכון ועושות שירות לאומי בתכנית	18-24	5-10 צעירות בדירה	במהלך השירות הלאומי בלבד (שנה-שנתיים)		ליווי של מדריכה ועו"ס. מדריכה לא לנה בדירה.	תכנית המשך של השירות הלאומי
צה"ל	בית החייל ברחבי הארץ/ לינה בקיבוץ/ דירות בודדים/ סיוע בשכר דירה	חיילים בודדים שאין להם תומך בעת שירותם או משפחתם נותק	חיילים בשירות צבאי		במהלך תקופת השירות	מענקים שונים (פירוט בנספח)		במקרים מסויימים עד 30 יום לאחר השחרור
שדה בר	מגורים בשדה בר	נוער ב"קצה הרצף" בוגר המקום במהלך שירות צבאי	18		עד סיום השירות הצבאי		תמיכה של הצוות במקום	

⁵ משרד הבינוי והשיכון מסייע לעולים חדשים בשכר דירה החל מהשנה השנייה בארץ לתקופה מצטברת של עד 48 חודשים. החייל העולה זכאי לזכאות זו גם במהלך השירות הצבאי (אם הוא בתחום 5 השנים הראשונות שלו בארץ) וכן לאחר השירות הצבאי כמניין חודשי השירות הצבאי (אך לא מעבר ל-36 חודשים ובסה"כ לא מעבר ל-96 חודשים). תעודת העולה חייבת להיות בתוקף ורשומים בה חודשי השירות הצבאי. כל האמור לעיל הוא בתנאי שהחייל הינו חסר דירה עפ"י ההגדרות של משרד הבינוי והשיכון. חייל בודד זכאי לסיוע מוגדל בשכר דירה אותו יוכל לקבל לאחר המצאת אישור מהצבא על הכרתו כחייל בודד (באישור חייבים להיות מצוינים החודשים בהם הוכר כחייל בודד). לצורך מימוש הזכאות על החייל לפנות לאחד מסניפי חברת עמידר או מתן חן אשר יבצע מטעם משרד הבינוי והשיכון את הסיוע לאחר הנפקת תעודת זכאות. (צה"ל, אנשים ברשת- אגף כח אדם, 2011).

⁶ הדירות מיועדות לצעירות בשירות לאומי, אך ייחודיותן היא בכך שמיועדות לצעירות בסיכון שמתנדבות לשירות לאומי.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

מגורים לצעירות על פי בעיה

קיימות מסגרות נוספות לצעירות חסרות בית, על פי בעיה, אלו לא יפורטו במסמך זה. המסגרות הן: נשים הנמצאות במעגל הזנות- סלעית, אופק נשי בחיפה, צעירות המשתמשות בסמים- דירת המשך מלכישוע, משהו לרוץ איתו, מלכישוע- קהילה לגמילה משימוש בסמים ואלכוהול- הוסטל המשך.

בישראל קיימת מדיניות לטיפול הן בחסרי דיור ודרי רחוב והן בצעירות בסיכון. אך ניכר כי למרות זאת, הצעירות בסיכון חסרות הדיור לא עונות על הקריטריונים המוגדרים ולכן אינן מקבלות מענה כחסרות בית. מחקירת מדיניות הטיפול בצעירות בסיכון, נראה כי מכירים בצרכיהן לסיוע, אך חסרות בית אינה מוגדרת כצורך או כמצב סיכון. מתוך כך, מעני הדיור לצעירות אלו אמורים להנתן על ידי מערך דיור חלופי הניתן על ידי השירות למתבגרים, צעירות וצעירים של משרד הרווחה ועל ידי ארגונים מגזר שלישי.

בישראל קיים מערך דיור לצעירות בסיכון הזקוקות למענה בתחום הדיור הכולל: דירות מעבר, הוסטלים, דיור לזמן השירות הלאומי והצבאי, וכן מענים חרומיים ללילה. אך ניתן להיווכך מהסקירה שנערכה בפרק זה כי מערך זה מצומצם מבחינת מספר המיטות שמציע; מהראיונות שנערכו, צוין ללא יוצא מן הכלל שעל כל מקום לינה יחיד בדירה, מתחרות מספר צעירות. וכן מבחינת האוכלוסיה לה מערך דיור נותן מענה; ניכר כי מרבית המענים מיועדים לאוכלוסיה מהמגזר היהודי, וכי אין (מלבד דירה אחת בצפון) דירות המיועדות לצעירות ערביות. מעבר לכך, דירות רבות מיועדות לצעירות המשרתות או מתנדבות בשירות לאומי או לחלופין בוגרות של מסגרות חוץ ביתיות. קריטריונים אלו מצמצמים את האוכלוסייה לה ניתן מענה. לפיכך, על המענים להציע טווח רחב יותר של פתרונות לצרכים השונים העולים מן השטח. על כך יורחב בהמשך.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

פרק שלישי: מענים בתחום הדיור לצעירות בסיכון- חו"ל מבט השוואתי

בעיית הדיור של צעירות הינה בעיה כלל עולמית. על כך נכתב ונחקר במדינות מערביות רבות. בפרק זה תובא סקירה קצרה על מעני דיור לצעירות חסרות בית במדינות: קנדה, אוסטרליה ובריטניה.

קנדה (טורונטו וונקובר)

המידע הנ"ל נדלה מתוך דו"ח מחקרי שסקר בקנדה צרכי צעירות חסרות בית ואת המענים להן (Canadian Housing and Renewal Association, 2002). בקנדה, צעיר וצעירה מוגדרים מגיל 16-24, ועד גיל 25 ניתנים השירותים הנ"ל.

טורונטו

בטורונטו, קנדה, ישנו מדרג במעני הדיור לצעירים וצעירות חסרי בית: שלטרים (Youth Shelters), דיור מסורתי (Traditional Housing) ודיור תומך (Supportive Housing).

שלטרים- המדיניות היא למקם את השלטרים לצעירים גם בפרברים, ולא רק במרכז העיר, כך שהשלטרים יהיו מפוזרים גיאוגרפית. הרציונאל שעמד מאחורי מדיניות זו היה לשמר את הצעירה/ה בקרבת קהילת המקור שלו ובקרבת בית הספר, כך ישנה סבירות גבוהה יותר שהקשר עם הקהילה ישמר. במקביל תמנע ההגירה של הצעירים לאזורים העירוניים, שם תרבות הרחוב מאופיינת בשיעור גבוה יותר של אלימות ושימוש בסמים.

השלטרים לנוער מציעים שירותים רחבים מלבד קורת גג וארוחות חמות: יישוג, ייעוץ, ביגוד, שירותי בריאות, אימון לכישורי חיים (תזונה, תקציב, יישוב סכסוכים), אימון לתעסוקה, פעילויות שונות, עזרה לימודית, סיוע בחיפוש דירה והמשך ליווי גם לאחר עזיבת השלטר מתוך הקהילה. ישנם גם שירותים ייחודיים לאמהות צעירות עם מגוון שירותים רחב, כולל כיתות לימוד וטיפול בילדים.

מאפיין ייחודי נוסף לשלטרים לצעירים הינו שלא כמו השלטרים המיועדים לנשים הסובלות מאלימות במשפחה, והשלטרים הרגילים, השלטרים לצעירים ולאמהות צעירות מצוידים באבטחה קפדנית יותר. זאת מתוך הבנה שהורים זועמים לעיתים מופיעים בדלתות המקום, דורשים לראות את ילדיהם, בחשש שסודות המשפחה יחשפו. גם סוחרים סמים, סרסורים ובני זוג אלימים מנסים לקבל גישה לנשים הצעירות.

דיור מסורתי (Traditional Housing) - צעירות רבות 'נלכדות' במעגל ההוסטלים והשלטרים. הן עוזבות את השלטר אחרי מספר חודשים או בהגיען לשהות המקסימאלית ועוברות לשלטר אחר. מצב זה משאיר את הצעירות תחת לחץ, ולעיתים קרובות הן משתכנות אצל שותף מסוכן או מבצעות 'עסקת חליפין': מין תמורת מחסה. ה"דיור המסורתי" נועד לספק יותר יציבות ולהכין נשים יותר טוב לעצמאות.

דיור תומך (Supportive Housing) - פותחה תכנית שמציעה יחידות של דיור ציבורי לצעירות שעוזבות את השלטר. עובדי השלטר מסייעים לצעירות לייצב את עצמן בדירות משלהן. הקשר עם השלטר נשמר באופן הדוק, מתוך הבנה שהבדידות והבידוד בשכונות רחוקות קשה לצעירות. בנוסף, המענה מכיר בכך שהצעירות זקוקות להדרכה וסיוע כלכלי. עם יציאתן לחיים עצמאיים מהשלטר, לצעירות (וגם לצעירים) נטייה לבזבז חלק ניכר מהכנסתן על רכישת מוצרים

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

שונים וכתוצאה מכך הן לא מצליחות לשלם את שכר הדירה. צוות השלטר מסייע להן עם הלוואות לטווח קצר, ועל ידי כך למרבית הצעירות ישנו מעבר מוצלח מהשלטר לדיור עצמאי. בנוסף למענים, הוצע בטורונטו חוק להגבלת שכר דירה (Canadian Housing and Renewal Association, 2002).

וונקובר

בוונקובר, קנדה, המדיניות עברה בשנים האחרונות למדיניות של הגנה ולא מניעה. נערכת דיפרנציאציה גילאית בטווח הגילאים 16-24. שירותי הרווחה שם מכירים בכך שלצעירות וצעירים בגילאים אלו צריכים שונים ולכן המדיניות הינה להתאים את המענה לגיל.

צעירים מגיל 16 עד 18- שלא יכולים להישאר בבית, אבל לא מוכנים ללכת למסגרת מציבה אתגר לתכנית ההגנה על ילדים. אך ישנה הכרה בכך שצעירים בגיל זה השיגו כבר רמה מסוימת של עצמאות ומתוך כך נדרשים מענים אחרים מאשר אלו הניתנים לנוער בגילאים צעירים יותר. לצעירים בגילאים אלו ישנן שתי אופציות: 'הסכם צעירים' (מיועד לצעירים שלא נמצאים בהשגחה, תהליך או טיפול) או דיור עצמאי (לאילו שנמצאות בהשגחה). 'הסכם צעירים' מציע הדרכה, ייעוץ ועד \$200 לחודש למימון דיור בשלטר, או למימון דיור עצמאי. על מנת להיכלל בתכנית זו ישנן דרישות להתאמה וכשירות, וכן מוצב זמן מוגבל להשתייכות לתכנית.

צעירים מגיל 16 עד 19- יכולים לקבל סיוע כלכלי בנסיבות מסוימות: אם ההורים מכריזים על כך שהצעיר לא רצוי בבית או שישנו חשד לפגיעה בצעיר בביתו.

צעירים בגילאי 19-24- מופנים לתעסוקה.

בכל מקרה, הזכאות להטבות היא בהתמקדות על כשירות ולא על צורך. חלק ממבחני הכשירות כוללים בחינה האם ישנה יכולת להשתתף בתכנית תעסוקה או בחיפוש עבודה (Canadian Housing and Renewal Association, 2002).

דיור לצעירים חסרי בית בוונקובר, קנדה:

שלטר חירום (Emergency Shelter) מתחלק לשלושה סוגים בסיסיים של דיור חירום לצעירים לפי גיל ורמת הסיכון של הצעיר. מרבית השלטרי החירום מספקים לינה ללילה לצעירים מגיל 19 עד 23. ישנם שלטרים גם לצעירים מתחת לגיל 19 (חלקם לצעירים בטיפול וחלקם לצעירים שלא מעוניינים בטיפול). כמו כן, ישנם מרכזים לצעירים: לשעות היום, הערב וחלקם פתוחים 24 שעות ביממה הכוללים מקום לינה. לתקופות החורף, נבנו שלטרים ללינת לילה עם "תנאי קבלה מינימאליים" שלא מחייבים את הקליינטים לטיפול.

השלטרים המיועדים רק לצעירות, תמיד מלאים ויש צורך בעוד. קשיים שעולים בהפעלת השלטרים לצעירות הינם: שילוב של דיירות ותיקות עם דיירות שמצב חסרות הבית חדש להן, אלו לא מסתדרות ביניהן, וכן צעירות המשתמשות בסמים אינן רשאיות להשתמש בשירותים.

בנוסף, קיים דיור המספק שירותים מגוונים (Multi Service Housing): מספק שילוב של דיור זמני (שלטר חרום), דיור דרגה שנייה, וכמו כן יש לו את היכולת לספק לינת לילה במזג אויר קשה. השילוב של דיור קצר טווח וארוך טווח נועד לשרת צעירות שעוברות מהרחוב או מהשלטרים, על מנת לספק להן דיור יציב (Canadian Housing and Renewal Association, 2002).

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

אוסטרליה

The Foyer Model - מקורו בצרפת לאחר מלחמת העולם השנייה, בבסיס המודל: "כל הצעירים זקוקים לבית, תמיכה ומקפצה לחיים עצמאים, לימודים ועבודה. חלקם לא מקבלים זאת, ועל המודל למלא את פער זה". רציונל המודל הוא שילוב של דיור ושל סיוע בחיפוש ורכישת מיומנויות עבודה לצעירים חסרי בית. בפועל, מוענק דיור עצמאי לצעירים שבצמוד אליו פועל משרד בו עובד צוות סיוע. הפניות לדיור זה מגיעות הן מעובדי רווחה והן מפה לאוזן.

המודל באוסטרליה תומך בצעירים בגילאי 16-25. למודל שלושה עקרונות יסוד: חיים- לספק סביבת חיים בטוחה ויציבה; לימודים- לתמוך בפיתוח של כישורי חיים והזדמנויות לימודים; השתכרות- לספק הזדמנויות תעסוקה, לאפשר את הפיתוח של כישורי חיים, הערכה עצמית, קשרים ומעבר לעצמאות. על מנת להוציא אל הפועל את עקרונות אלו, על המודל: לפנות אל הצעירים שהמודל מסוגל לענות על צרכיהם (לא מתאים לצעירים שיש להם בעיות סמים ואלכוהול); שכירת הדירות במיקום טוב, שנמצא ליד צירי תחבורה ציבורית; לוודא שכוח האדם העובד בתכנית הינו הצוות שהכי מתאים למשימה, יש לעשות הכשרות לצוות והוא צריך להיות מיומן (Othila's Young Women's Housing and Support Service Inc., 2010).

בעוד מודל זה מותאם לצעירים שיש להם את המוכנות להתחיל בלימודים ועבודה, ישנו פרויקט מקביל שנועד לצעירים שזקוקים להתארגנות נוספת לפני יציאה לעבודה ועצמאות מלאה. פרויקט זה מעניק דיור ובמקביל מאפשר לצעירים להתייצב בתקופה שלאחר המעבר למסגרת הדיור, לפני מעבר ללימודים ועבודה. התקופה נקראת "הערכה" בה המדריכים מסייעים לצעירים לרכוש כישורי חיים וללמוד על עצמם ודרך כך מסייעים להם להציב לעצמם מטרות ומסייעים להם ללמוד (Othila's Young Women's Housing and Support Service Inc., 2010).

בריטניה

בבריטניה אוכלוסיית הצעירים מוגדרת בגילאי 16-24. את מעני הדיור לצעירים בבריטניה ניתן לחלק לחמש קטגוריות, הנבדלות במטרות, זמן שהות ורמת התמיכה המוענקת לצעירים. בבריטניה מוצעת התערבות ייחודית, על מנת למנוע את חסרות הבית של צעירים, וכן התערבות זו מסייעת במזעור נזקים כאשר הצעיר כבר עזב את ביתו (Quilgars, Johnsen, & Pleace, 2008).

ההתערבות המוצעת הינה גישה לנוער וצעירים בני 14-24, ומיועדת לאלו מאותרים כחסרי בית או בסיכון לחסרות בית. ברגע שמאותר צעיר כזה, עובד נפגש עמו ועם הוריו ומציע התערבות 'גישורי'. בתחילה, העובד מקפיד שהצעיר והוריו מבינים במה כרוך הגישור. במידה וישנה הסכמה על ידי שני הצדדים, גם של ההורים וגם של הילד, נערכות פגישות נפרדות, לפני הפגישה המשותפת של שני הצדדים. המגשר, מעריך ומדריך כיצד לקיים שיחה על הקשיים והמחלוקות ומסייע להגיע להסכם שישפר את מערכת היחסים. ההתערבות נמשכת בין 6-8 שבועות. הצלחה מוגדרת במקרים הבאים: אם הצעיר חוזר הביתה או עוזב, אך בדרך מתוכננת עם תמיכה מתמשכת במשפחה.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

במקביל, פועל מודל 'דיור בפסק זמן', לבני 16-17. מודל זה מספק מקום מגורים בטוח לצעירים, לתקופה מוגבלת (עד שמונה שבועות) על מנת שהצדדים יוכלו להתקרב מהמשבר. במהלך זמן זה נערך תהליך גישור (Quilgars, Johnsen, & Pleace, 2008).

דיור תחילה - Housing First

גישת 'דיור תחילה' הינה אסטרטגיה מועדפת לייצוב מצב הדיור בקהילות רבות בארצות הברית וגם באירופה (Bassuk & Geller, בתוך שיינטוך, 2008). מודל 'דיור תחילה' (שעליו נערכו מחקרי הערכה) מציג מספר עקרונות: מאפשר גישה מיידית לדיור קבוע ולטיפול, משלב שימוש בטיפול קהילתי ואך חשוב לציין כי הדיור והטיפול בתוכנית זו נחשבים לנפרדים ואינם מותנים זה בזה (שיינטוך, 2008). לתכנית זו גם דרישות: תשלום של כ-30% מהכנסות הדיירים לכיסוי עלות המגורים, תוך השתתפות בתוכנית לניהול כספים פעמיים בחודש לכל הפחות. במקביל, בתוכנית נעשה שימוש במודל הפחתת הנזקים לטיפול בבעיות הנובעות משימוש בסמים ובעיות בבריאות הנפש (שיינטוך 2008). שיינטוך (2008) מציין כי אם מיישמים את גישה זו, יש לראות בה חלק מאסטרטגיה כוללת המשלבת את כל הרבדים ההכרחיים לעשייה מיטבית בתחום: מניעה, התערבות מוקדמת, התערבות בשעת חירום והתערבויות לטווח ארוך.

מהסקירה שנערכה בפרק זה, ניתן לראות כי בארצות שונות בחו"ל ישנה הכרה בחסרות בית של צעירות כצורך וכמצב סיכון. על מנת לסייע לצעירות אלו, פותחו מענים מגוונים ויצירתיים כמניעה וכתגובה למצב קיים. ניכר כי ישנו מדרג של מענים מוצעים, הן מבחינה גילאית והן מבחינת סוג המענה.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

המלצות

"זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם... כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו" (חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, 1992).

ההנחה בבסיס נייר עמדה זה היא שדיור הולם מהווה תנאי בסיסי והכרחי להגנה על כבוד האדם וזכויות האנוש הבסיסיות של צעירות בסיכון, כמו כן, דיור הולם מהווה תנאי להשגת כל יעד אחר בעבודה עמן – זוגיות בריאה, השתלבות בלימודים, בעבודה, בחברה ותרומה לחברה.

הגדרות

תע"ס - דרי רחוב

בניתוח ההגדרות השונות ובהצגת ההמלצות יעשה שימוש בהגדרה של חסרות בית תרבותית שהובאה בפרק הראשון של מסמך זה. הגדרה זו מצביעה על שלושה סוגים של חסרות בית ואבחנה נוספת ל'מצב סיכון לחסרות בית' (Camberlain and McKenzie בתוך Othila's Young Women's Housing and Support Service Inc., 2010).

צעירות בסיכון לא נכנסות להגדרת חסרות בית כפי שמוגדרת כיום בתע"ס. מניתוח ההגדרה של דרי רחוב המוצגת בתע"ס (הוראות והודעות התע"ס לטיפול באוכלוסיית דרי הרחוב, 2010) ניתן לומר ש'דר רחוב' עונה על ההגדרה של חסרות בית ראשונית. לעומת זאת, את צעירות חסרות הבית לא ניתן לקטלג תחת חסרות בית ראשונית (בה אדם ישן ברחוב) אך ניתן לקטלג אותן בקטגוריית חסרות בית שניונית (אם ישנות בין בתים לא שלהן) ושלישונית (במידה ושולבו באחת המסגרות שהוזכרו בפרק השני). בנוסף, נכללות בהגדרה התרבותית גם צעירות שנמצאות במצב סיכון לחסרות בית, כאשר הן מתגוררות בביתן שמהווה סיכון עבורן.

הגדרות של דרות רחוב, כפי שמוצגות בתע"ס מוטות מבחינה ג'נדראלית, באופן כזה שצעירות בסיכון, לפי מאפייניהן, לא נכללות בקריטריונים של 'דרי רחוב' ובעקבות כך לא זכאיות לזכויות הנלוות. אחת הסיבות שבגינן הן לא עונות על הקריטריון הבסיסי של 'לינה ברחוב', הוא בשל העובדה שהרחוב טומן בחובו סכנות רבות עבורן כנשים צעירות, ולכן הן מעדיפות להשתכן אצל חברות בטווח הזמן הקצר (אם יש אופציה כזו), ובטווח הארוך אצל גברים שמנצלים את מצוקתן. מהניסיון שעולה מן השטח בראיונות שנערכו במסגרת כתיבת מסמך זה, ניכר כי הצעירות מדרדרות עד לניצול בזנות, בעקבות מצוקת חסרות הבית- לפני שמגיעות למגורים ברחוב.

אנו עדים לפער בין הגדרות התע"ס לבין המציאות בשטח: בהגדרות התע"ס משתקפת המודעות למצוקת אנשים חסרי דיור, וצרכיהם לזכויות וטיפול ייחודי. בעוד המציאות בשטח מעידה על כך שלא כל חסרי הבית זכאים לסיוע בשל ההגדרות הצרות של התע"ס. אוכלוסיית הצעירות בסיכון היא אחת מהאוכלוסיות שסובלת ממצוקה זו של חוסר בדיור הולם, אך אינן זכאיות לזכויות על פי מדיניות התע"ס ל'דרי רחוב'. לפיכך, יש להרחיב את הגדרת חסרות הבית המקובלת בישראל.

יש להרחיב את ההגדרה הן של 'דרי הרחוב', והן של 'חסרי קורת גג' ולהוסיף קריטריונים שיכללו את צעירות חסרות הבית, באופן כזה שתיווצר קטגוריה שתכלול את אוכלוסיית הצעירות

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

חסרות הבית: שנמצאות בסיכון לחסרות בית בכלל, ובפרט את אלו המתגוררות בדוור לא הולם מפאת פגיעה בכבוד האדם (פגיעות מיניות, התעללות פיזית, הזנחה, מילולית).

תע"ס - מדיניות טיפול בנערות וצעירות

התע"ס (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008) קובע לגבי צעירות בסיכון כי "הטיפול והשיקום של צעירות אלה הוא יעד חשוב שיש להשיגו באמצעות המחלקות לשירותים חברתיים". דהיינו, משרד הרווחה מכיר באחריותו לטיפול בצעירות אלה ופועל ליצירת מענים עבורן (ראה פרק שני). מעבר לכך, בשנים האחרונות אף הורחבה ההוראה בתע"ס והטיפול בנערות וצעירות הורחב באופן רשמי עד גיל 25 (במקום עד גיל 18).

עם זאת, ההתייחסות לצעירות נכללת בתוך הוראה רחבה יותר המתייחסת לנערות ולצעירות בסיכון בטווח הגילאים 13-25. בהוראה אין אבחנה גילאית, הלוקחת בחשבון הן את ההשלכות של העדר חוק שמגן על בגירות (לא קטינות) והן את הצרכים הייחודיים הנובעים מהשלב ההתפתחותי של קבוצת גיל זו (מעל גיל 18).

לחוסר האבחנה הגילאית בתע"ס בין אוכלוסיית הצעירות מתחת ומעל גיל 18 ישנן השלכות על מערך הדוור הקיים. כיום ניתן לראות שהמענים החוץ ביתיים לצעירות מתחת לגיל 18 רחבים מאד ומגוונים (החל ממסגרות לשעות חירום, התארגנות וטיפול, הוסטלים, פנימיות ומשפחות אומנה), לעומת מערך דוור מצומצם הן מבחינה מספר המיטות המוצעות (לעומת מספר הצעירות הזקוקות למיטה) והן מבחינת מהות המענים (סוגים שונים של מענים).

בנוסף, הנוהל בתע"ס לא נותן את הדעת על כך שבגיל 18 נערות הופכות לבגירות מבחינת החוק. כתוצאה מכך, צעירות רבות אינן מקבלות מענה והגנה תחת חסותו של החוק, אך עדיין חשופות לפגיעות, כגון: פגיעות מיניות בביתן, התעללות מילולית ופיזית וכו'. במקרים אחרים, צעירות חשופות לחסרות בית שלא בשל מקרי קיצון המהווים סכנה קיומית קונקרטי, אך אין להן מקום מגורים מחד, ומאידך אין להן את המיומנויות לקיום חיים עצמאיים. במקרים אלו, החוק אינו מחייב להעניק להן קורת גג, ולעיתים קרובות הן נשארות חסרות מענה מגורים ובסיכון (לדוגמה: צעירה שסיימה את שהותה במסגרת חוץ ביתית בגיל 18, אך לא נמצאת תחת איום פיזי על חייה בבית הוריה, ובכל זאת איננה יכולה לחזור להתגורר בביתה מסיבות שונות-איננה רוצה או שההורים אינם מוכנים שתחזור הביתה מסיבות כלכליות או מחוסר מקום).

כאמור, בעוד שקטינות בסיכון זכאיות לפתרון במסגרות חוץ ביתיות מגוונות, הרי שלגבי בגירות בסיכון, שאינן זכאיות עוד לפתרונות אלה מפאת גילן, קיימים פחות פתרונות רלוונטיים. טווח הגילאים הרחב, מתעלם מצרכיהן של הצעירות שנובעים הן משלבי התפתחות שונים והן מצבירת ניסיון חיים והתנסות בחיים עצמאיים.

יש לעשות דיפרנציאציה באפיון הצרכים של לפחות שלוש קבוצות גיל: מתחת לגיל 18, מעל גיל 18 עד גיל 23, ולאחריו. לאחר מכן, יש לתת את הדעת גם על המוכנות הרגשית של הצעירה ומידת התנסותה בחיים עצמאיים (ייתכן וצעירה התגוררה מחוץ למסגרת וזקוקה רק לקורת גג ולא לליווי טיפולי, או לליווי במיומנויות לניהול חיים עצמאיים ולא לטיפול).

יתירה מזאת, השגת דוור הולם כלל אינה מוגדרת בהוראת התע"ס כיעד טיפולי לעובדת הסוציאלית המטפלת בצעירה בסיכון מטעם המשרד והרשות המקומית (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008). בנוהל הטיפול בנערות וצעירות, שוטטות ובריחות

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

מהבית מוכרות כמאפיינים של הצעירות, אך בבחינת יעדי הטיפול, השגת דיור הולם לצעירות לא מוזכר כיעד או כמטרה. המשמעות יכולה להיות שדיור וקורת גג אינם מוכרים כצורך בסיסי לצעירה או כצורך שעולה מן השטח עבור צעירות רבות. בנוסף, אין הכרזה רשמית כי חוסר בדיור הולם הוא מצב סיכון. חשוב לציין כי, מסגרות חוץ ביתיות מוצעות כדרכי התערבות, אך אין התייחסות לגיל האוכלוסייה אליה מיועד פתרון זה.

כמו הנהוג במדינות רבות (ראה פרק שלישי) יש להכיר בחוסר בדיור הולם וחסרות בית כמצב סיכון, וכן כצורך בסיסי שמאפשר לצעירות לשאוף לקדם ולקבל מענה על שאר צרכיהן הבסיסיים (לימודים, תעסוקה, זוגיות בריאה וקבוצת שייכות), וכמו כן, יש להבדיל בדרכי ההתערבות לאוכלוסיות בגילאים שונים.

מודל הרחבת המענים

כאמור, המשרד לשירותים חברתיים לוקח אחריות על יצירת מענים עבור צעירות הזקוקות לקורת גג, ומעמיד למענה לצורך זה את דירות המעבר למיניהן (ראה פרק שני). דירות אלו מיועדות לצעירות שחוות קשיים בביתן. ההכרה בצורך זה הינה חשובה, אך יש לעשות התאמה טובה יותר לצורכיהן הדיפרנציאלים של הצעירות. דירות המעבר בפועל מיועדות לקבוצה מאד מצומצמת של צעירות בגילאי 17 ומעלה, בעלות תפקוד גבוה שרוצות ומוכנות להתחייב לכללי הבית ולתהליך טיפולי עם עו"ס. כתוצאה מכך, רבות בעלות מאפיינים וצרכים אחרים, כגון: צעירות שהתנסו בחיים עצמאיים בגילאי 23-24, נשארות ללא מענה.

על בסיס מדרג המענים המוצע במדינות מערביות שונות, ועל סמך צרכי הצעירות חסרות הבית שמופו במסמך זה, מוצע מודל בעל ארבע דרגות של מענים (תרשים 1).

הרציונאל העומד מאחורי בניית מודל מענים זה הוא שפריסה זו של מענים תיתן מענה לאוכלוסייה רחבה יותר של צעירות- בגילאים צעירים ומבוגרים יותר, וכן לצרכים מגוונים יותר של צעירות הנמצאות במצבי חיים שונים. המודל מדמה רצף של מענים, אך לא בהכרח רצף טיפולי, כלומר, צעירה יכולה לבחור במסגרת בכל שלב ברצף.

• **שלטרים** - מענה חירומי המספק קורת גג ללילה, מענה מידי, בעל גבולות גמישים, ללא התחייבות של השוהה לטווח ארוך (כדוגמת השלטר שמפעילה עמותת עלם בירושלים). השלטרים יהיו מענה חירום זמני ומידי לצעירות בלבד (ללא צעירים) ש"ברחו" מבתן, שנזרקו, איבדו או עזבו את ממקום מגוריהן וזקוקות למענה זמני ללילה. השלטר יכול להוות מענה לצעירות במצבי קצה, כגון: התמכרות לסמים או אלכוהול, מעורבות בזנות רחוב וכדומה. כפי הנהוג בקנדה (ראה פרק שלישי) השלטרים יהיו מפוזרים ברחבי הארץ, ולא רק בערים המרכזיות.

חשיבות מסגרת זו היא בכך שנותנת מענה לצעירות רבות דווקא בתקופות קצרות טווח, כאשר הן בורחות, עוזבות את ביתן/ מסגרת, ואין להן מעגלי תמיכה חברתיים או כלכליים באופן מידי. קורת גג ללילה ללא התחייבות גם שומרת על הצעירות מבחינה פיזית ורגשית ממצבי סיכון שונים, וגם מאפשרת חוויה של בטחון עבור צעירות אלו.

יתרונו של השלטר הוא בכך שעל ידי הענקת קורת גג ללילה, הוא מונע מצעירות רבות ללון תחת קורת גג שמסכנת אותן (לדוגמא: קורת גג תמורת מין), ללא התחייבות ארוכת טווח. יתרון נוסף הוא שהבטחון הפיזי והרגשי המוענק להן הוא ללא תנאי (בדוגמת כללי

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

דירות מעבר, כגון: חיוב בתעסוקה או לימודים וכו') ומאפשר לצעירות בכל מצב ללון בכבוד תחת קורת גג מטיבה (אם מכורות לסמים, מעורבות בזנות, או בורחות ללילה מהבית). השלטת יכול לשמש גם כמסגרת איתור של צעירות החוות מצבי סיכון והכוונתן למסגרות המשך.

- **דיור להתארגנות** - משמש קורת גג זמנית (מספר שבועות עד מספר חודשים ספורים) לצעירות הזקוקות לתקופת התארגנות לפני מעבר לדיור עצמאי או דיור קבע. דיור זה יכול להיות מענה גם לצעירות המוצאות את עצמן חסרות קורת גג בתקופות מעבר ומשבר עד שיתארגנו בדיור קבוע, כגון: מעבר בין דירות, עבודה, או יציאה מאשפוז פסיכיאטרי.

דיור להתארגנות יכול לשמש מספר אוכלוסיות בעלי מאפיינים וצרכים שונים. מענה זה ישמש צעירות שרוצות לצאת לעצמאות מוחלטת ושאינן מעוניינות במסגרות כוללניות או מסגרות תחת השגחה, גם אם מעטה. צעירות אלו אומנם מתפקדות באופן עצמאי ביומיום, אך חשופות למצבי סיכון בתקופות משבר בשל מחסור ברשת בטחון וברשתות תמיכה: חוסר בעורף משפחתי, כלכלי או חברתי. בתקופות מעבר ומשבר (לדוגמה: כאשר מחליפות עבודה ואין להן גב כלכלי לתקופת המעבר, או אם חוות משבר זמני בחיים האישיים שלא מאפשר תפקוד רציף) זקוקות לבסיס שיאפשר להן לשמור על רצף בשאר התחומים בחייהן כדי להגן עליהן ממצבי סיכון שונים (חשיפה לסיכונים כגון לינה תמורת מין, או הקלעות לחובות על מנת לממן מסגרת דיור זמנית, נשירה מלימודים - על מנת לצאת לעבוד ולממן את קורת הגג).

- **מענה ארוך טווח** - מענה דומה לדירות המעבר למיניהן הקיימות בישראל כיום. מענה זה מספק קורת גג, בית ותמיכה לצעירות השוהות בו. יש להרחיב את מענה זה לאוכלוסיות נוספות, מלבד צעירות שסיימו מסגרות חוץ בתיות או צעירות שנמצאות בשירות לאומי או צבאי. את מענה זה יש להתאים הן לצרכי הצעירות בעלות מאפיינים שונים, אך גם לשלב ההתפתחותי שבו הן נמצאות. שלב התפתחותי בו הן רוצות לחוש יותר עצמאות ושליטה בחייהן. כמו כן, יש ליצור דיפרנציאציה במענה זה:

1. דירות קבע לאוכלוסיות קצה: נפגעות תקיפה מינית, מכורות לשעבר. במקרים אלו, המענה יספק תמיכה מאסיבית ומותאמת לצרכי האוכלוסייה.
2. קורת גג ובית עבור צעירות שלא התנסו בחיים עצמאיים וזקוקות לליווי, תמיכה ואימון לקראת יציאה לחיים עצמאיים.
3. דירות עבור צעירות המתנדבות לשירות לאומי או צבאי.
4. דירות מעבר המאפשרות עצמאות מקסימאלית עבור צעירות שהתנסו בחיים עצמאיים, או שרכשו את המיומנויות הדרושות לכך, אך עדיין אינן יכולות לממן את הדיור העצמאי.

- **ליווי וסיוע 'ליוויני' בדיור עצמאי** - מענה זה מעניק סיוע כלכלי המיועד לשכירת דירה. צעירה המקבלת סיוע כלכלי, תלווה על ידי חונכת בליווי צמוד בשלב הראשוני. דיור זה מיועד לצעירות בוגרות בגיל ובמאפיינים. כאמור, כיום מענה זה מצומצם, אך צעירות

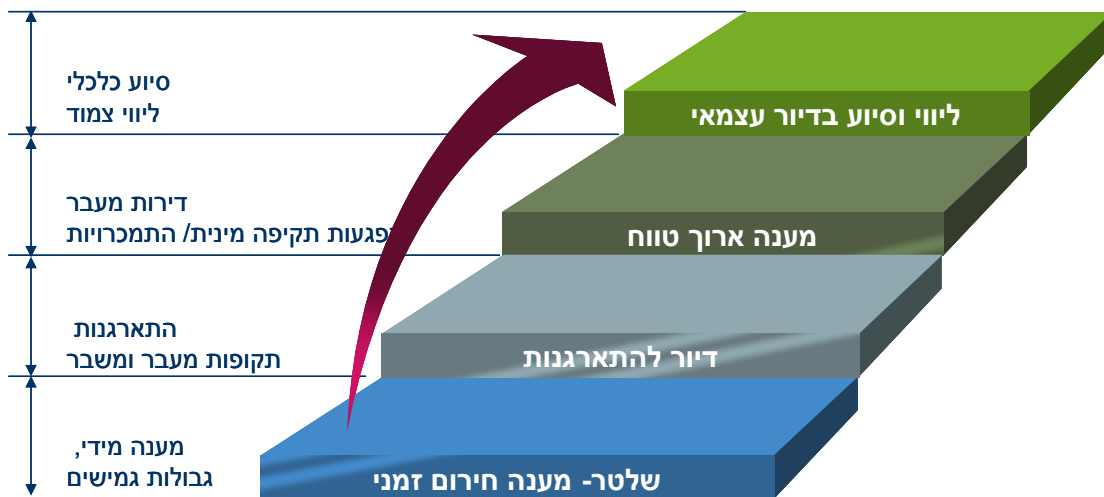
פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

רבות הזקוקות לסיוע בדיוור אינן מקבלות מענה כלל, מכיוון שרוצות להתנסות בעצמאות שלא מתאפשרת להן כאשר מתגוררות בדירות השונות שתוארו לעיל (פרק שני).

את המענים השונים יש להתאים לנערות מגיל 16. נערות רבות הנפלטות ממסגרות חוץ ביתיות בגיל זה, אינן מעוניינות להמשיך להתגורר במסגרת המוצעת להן (פעמים רבות בשל הגבולות המוצבים שם, הרצון ותחושת המוכנות לחיים עצמאיים), ובפעול עולה קושי במציאת פתרונות חוץ ביתיים לנערות בגילאים אלו.

המענים השונים נבדלים זה מזה בכמה קטגוריות: בזמן השהות במסגרת; מענים לטווח קצר (מעני חירום) וארוך, מענים לפי צורך ולפי מאפייני הצעירה (מצבי סיכון קיצוניים, מוכנות לחיים עצמאיים). למרות הבדלים אלו, מענים אלו צריכים להינתן תחת מטרייה אחת. אם מענים אלו יהיו מנותקים זה מזה- לא תתאפשר נתינת מענה מיטבי עבור הצעירות.

בבחינת מצבן של צעירות אלו, יש לראותן כנמצאות על מעגל שינוי, כאשר כל פעם נמצאות במיקום אחר עליו, בשל העובדה שמצבן הינו שונה, משתנה תחופות ודינאמי מאחת לאחת ובתקופות חיים שונות. לכן, מגוון מסגרות מנותקות זו מזו יקשה על הענקת מענה אפקטיבי. מתוך כך, ההמלצה במסמך זה, היא להעניק מענים שונים ומגוונים- אך תחת מטרייה אחת.

תרשים 1: מודל מדרג מענים לצעירות חסרות בית

מניעה

כיום, הטיפול הן בדרי רחוב והן בצעירות חסרות בית הינו כתגובה למצבי סיכון ולא כמניעה. לכך יתכנו סיבות רבות, ביניהן: חוסר בכוח אדם, חוסר במשאבים כלכליים וכו'. הטיפול המערכתי והפרטני בנערות בגילאי 13-18 הינו ברור ומעוגן בפרקטיקה של עו"ס, אך נראה שהוא חסר בהכנה של הצעירות לשלב הבא, עם יציאתן מהמסגרות השונות לחיים עצמאיים. החל ממיומנויות רכות עד קשות. מתוך הראיונות שנערכו במסגרת מסמך זה, ניכר כי נערות רבות יוצאות ממסגרות שונות בגיל 18 ו"מתפרקות" (חוות גרסיה להתנהגויות ישנות), ולחלקן ישנו חוסר במיומנויות הרכות והקשות הדרושות לקיום חיים עצמאיים. ההמלצה במסמך זה, היא לשלב במערך ההתערבות עם נערות בסיכון, ונערות המתגוררות במסגרות חוץ ביתיות מודל המכין אותן ליציאה לחיים עצמאיים.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

המלצות נוספות

יש צורך בהקמת רשות אחת שתרכז את תחום המענים והזכויות לצעירות, ותעמוד לרשות הצעירות והעובדות המקצועיות העובדות עם צעירות אלו. רשות זו תרכז את כל המידע הקיים בנושא דיור לצעירות וזכויות בסיסיות, תהיה בקשר ישיר עם רשויות מקומיות וארגונים של מגזר שלישי ותוכל לנווט ללא בירוקרטיות מסובכות את הצעירות למסגרות שמתאימות להן. כמו כן, יש להגדיל את מעורבותה של כל רשות מקומית, על מנת לדאוג לצעירות הנמצאות בתחומה (כגון: לאפשר שימוש במבנים למעני דיור, הנחות בארנונה וכדומה). בנוסף, יש להקים יחידת סיוע שתעזור לצעירות למצות זכויות, לסייע כלכלית או לסייע בהצמדת חונך או מאמן שיאפשר לצעירה לרכוש את המיומנויות שזקוקה להן על מנת להגיע לעצמאות.

כיום נעשים מאמצים רבים להרחבת מעני הדיור לצעירות בסיכון מצד משרד הרווחה ומתוכננות תכניות חדשות. כמו כן, העובדת הסוציאלית ביחידות השונות המטפלות בצעירות, פונות באופן קבוע בקשת סיוע בשכר דירה למשרד השיכון והבינוי עבור צעירות רבות (צ. נחשון-גליק, הרצאה בכנס שדרות, 30 נובמבר, 2011). עובדה זו מעידה על הצורך העולה מן השטח, ועל הצורך במסלול זכאות מוגדר ורחב לשכר דירה עבור צעירות במשרד השיכון, מסלול שאינו קיים היום.

מעבר להקמת מענים דיפרנציאליים, יש להרחיב את מספר המיטות הקיימות עבור צעירות חסרות בית. כיום ישנו צורך שעולה על המענה: מראיונות שנערכו במסגרת כתיבת מסמך זה, עלה כי על כל מקום בדירה מועמדות כמה צעירות. יש להגדיל את מספר המענים והפתרונות לסוגיית חסרות הבית לצעירות בסיכון כדי להתאימם להיקף הצורך.

כמו כן, יש להרחיב את פיזור המענים המוצעים גם למקומות מחוץ לערים המרכזיות, על מנת לאפשר לצעירות להישאר ליד קהילתן המקורית. ההרחבה צריכה לכלול גם התייחסות לאוכלוסיות מתרבויות שונות משל הצעירות היהודיות החילוניות: יש להתאים מענים לצעירות ערביות וחרדיות.

לבסוף, ישנו חוסר במידע מחקרי שנערך בישראל על צרכיהן של צעירות בכלל ובמידע על חסרות בית של צעירות בפרט. יש להרחיב את המידע הקיים על ידי עריכת מחקרים וסקרים בקרב אוכלוסייה זו, בתחומים הבאים: עריכת סקר ניתוח צרכים שיקבע אילו חלופות יש להעדיף עבור צעירות מרקע שונה ובעלות מאפיינים וצרכים שונים; סקר ניתוח משאבים- כמה יש להקצות עבור כל מענה; עריכת סקר עלות מול תועלת, שיבחן את היתרונות של הרחבת והענקת מעני דיור עבור צעירות ועל ההשלכות העתידיות בתחום אבטלה, יכולת תעסוקה, השתלבות בלימודים וכדומה.

נספח

מקלט לנערות וצעירות

מקלט הינו מסגרת חירום חסויה, חוץ ביתית, לנערות ולצעירות (המוגדרות כך על ידי התע"ס) הנתונות במצבי חירום, משבר וסכנה וזקוקות להגנה ולהתערבות טיפולית מיידי (הוראות והודעת התע"ס למקלט חירום לנערות וצעירות, 2008).

המקלט מופעל על פי הוראות התע"ס (הוראות והודעת התע"ס למקלט חירום לנערות וצעירות, 2008), על ידי משרד הרווחה. בישראל פועלים כיום שני מקלטים (אחד לאוכלוסייה היהודית ואחד לאוכלוסייה הערבית) שכתובתם חסויה, הנותנים מענה ארצי.

גורם מפנה: עו"ס נערות ופק"ס לחוק הנוער במחלקות לשירותים חברתיים ומשטרת ישראל. הסכמת הנערה לשהות במקום היא תנאי הכרחי.

מטרות: סידור מיידי במצבי סיכון משבר ומצוקה, תמיכה ומתן עזרה ראשונה פיזית ונפשית, אבחון וטיפול על ידי צוות המקלט, אבחון פסיכו - דיאגנוסטי משלים לשם קביעת תכנית טיפול.

הפעלת המקלט: מיועד לקלוט בו זמנית 10-12 נערות, פועל 24 שעות ביממה בכל ימות השנה, השהות במקלט עד חודשיים, המשך שהות מעבר לכך באישור מפקח מחוזי, עזיבת הנערה את המקלט תיעשה בתיאום עם הגורם המפנה.

צוות: מנהלת, עו"ס, אם בית, 0.75 מזכירה והנהלת חשבונות, 3.5 משרות מדריכי לילה ומשמרות, מדרכי העשרה ולימודים עיוניים.

דירות מעבר לנערות וצעירות

דירת מעבר הינה דירה הממוקמת בקהילה ומיועדת לנערות וצעירות מגיל 17 שאינן יכולות להמשיך להתגורר בבית הוריהן, וזקוקות לליווי לתקופת מעבר כדי לתפקד באופן עצמאי בקהילה (הוראות והודעת התע"ס לדירת מעבר לנערות וצעירות, 2008).

כיום פועלות 6 דירות בערים: חיפה, נצרת, נתניה, חולון, באר שבע, אשדוד, דירה נוספת הינה בשיתוף ה"חצר הנשית" (יפורט בהמשך). כמו כן, קיימת דירה יחידה בראשון לציון המיועדת לנפגעות תקיפה מינית בלבד (צ. נחשון-גליק, הרצאה כנס שדרות, 30 לנובמבר, 2011).

אוכלוסיית היעד: נערה בגיל 17.5-24 עפ"י הגדרתה בתע"ס (הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008) בעלת יכולת השתתפות בהוצאות כלכלה ואחזקת הדירה. כמו כן, מיועדת הדירה לצעירות בגיל 24 ומעלה הנמצאות בטיפול במרכז לנפגעות תקיפה מינית.

פתיחת דירה נעשית באישור הפיקוח המחוזי של השירות לנערות וצעירות, כאשר לפחות 4 נערות מועמדות בו זמנית. הקמה והפעלת הדירה מבוצעת על ידי הרשות המקומית ו/או ארגון מפעיל.

נוהלי הפניה ותהליך הקבלה: הנערה מופנה על ידי עו"ס המחלקה לשירותים חברתיים, ומוזמנת לשיחת הכרות על ידי עו"ס הדירה, זו מעבירה את החומר לועדת קבלה. בועדת הקבלה נוכחים מפקח מחוזי של השירות לטיפול בנערות וצעירות, עו"ס הדירה והעו"ס המפנה.

יעדי הטיפול במהלך השהות בדירה: הדירות מהווה מסגרת מגורים זמנית, במטרה להעצים את הנערה ולהקנות לה כישורי חיים ומתן כלים לחיים עצמאיים (במישור אישי, תפקודי, בין אישי

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

וקהילתי). הדירה מהווה סביבה טיפולית בה לומדות הנערות להתמודד עם בעיות בינאישיות, כלכליות וחברתיות. כמו כן, יעד נוסף הינו העלאת יכולת השתלבות בקבוצת השווים ופיתוח מיומנויות כישורי חיים (הוראות והודעת התע"ס לדירת מעבר לנערות וצעירות, 2008).

הפעלת ופעילות הדירה: הדירה מיועדת ל 4-6 נערות ו/או צעירות. הדירה פועלת 24 שעות ביממה כל ימות השנה. משך השהות בדירה הינו לשנה, עם אופציה להארכה לשנתיים. עם כניסת הנערה לדירה היא חותמת על חוזה הנוגע למטרות הדירה ותקופת השהות. הנערות שותפות בניהול הדירה באחריות ובקבלת החלטות. במהלך השהות בדירה נערכות פגישות טיפול פרטניות לפי הצורך, פגישות טיפול קבוצתיות אחת לשבוע, פגישת הצוות הטיפולי אחת לשבוע.

כח אדם: מדריך לילה במשרה מלאה ועו"ס ב- 0.33 משרה.

כאשר הדירה אינה מאוכלסת במספר המינימאלי של נערות במשך 6 חודשים, נדרשת בדיקת צרכים מחודשת.

התע"ס מפרט את הסיוע לנערה בחודש: השתתפות עבור פיתוח כישורים אישיים, תשלום דמי כיס, השתתפות בתכנית שיקום כמו שיום מקצועי, בדיקות ואבחונים פסיכו-דיאגנוסטיים לנערה המיועדת להשמה חוץ ביתית, הוצאות מיוחדות באישור המפקח המחוזי של השירות לנערות וצעירות.

(הוראות והודעת התע"ס לדירת מעבר לנערות וצעירות, 2008; הוראות והודעת התע"ס למדיניות הטיפול בנערות וצעירות, 2008).

מעני מגזר שלישי לצעירות הזקוקות למענה דיוור דירת מדרגה

פרויקט מדרגה מפעיל דירות לצעירים וצעירות. הדירות המיועדות לצעירות ירושלמיות ובוגרות מעונות, הוסטלים ומסגרות חוץ ביתיות בירושלים.

פרויקט דירות מדרגה משותף לחסות הנוער ולעיריית ירושלים. עמותת "אותות" מפעילה בפועל את הדירות בפיקוח של חסות הנוער. הפרויקט מפעיל שלוש דירות בירושלים, שתיים מהן מיועדות לצעירות ואחת לנערים (ישנן עוד דירות ברחבי הארץ: באר שבע, עפולה וראשון לציון, אך הן מיועדות לגברים צעירים).

גורם מפנה ותהליך קבלה: גיל הקבלה למדרגה נע בין 17 ל 18. במקרים חריגים מתקבלות גם צעירות בוגרות יותר. מרבית הפניות מגיעות מהוסטלים או מעו"ס.

מטרות: הדירות מאפשרות לצעירות לבנות חיים עצמאיים בליווי על, ולא בליווי צמוד. המגורים המשותפים משמשים כ'מעבדה חברתית'. הדירות מהוות גורם מתווך בין החיים בהוסטל לבין החיים העצמאיים.

קריטריונים לקבלה: המסגרת מיועדת לצעירות חסרות עורף, או צעירות שביתן אינו מקום בטוח עבורן. מתקבלות צעירות שסיימו תהליך טיפולי, בעלות כוחות ופוטנציאל לתפקוד עצמאי. מתקבלות גם צעירות שדרושה עבודה איתן על יכולות התפקוד. כחלק מתהליך הפנייה לדירה, הגורם המפנה צריך לשלוח את האבחון הפסיכולוגי, על מנת להעריך את כוחות הצעירה ואת הסכנה לאובדנות. בנוסף, נשלח דו"ח ונערכת ועדת קבלה שמוגדרת כ"שיחת הכרות". לאחר שיחת ההכרות ניתן לצעירה זמן לחשיבה במקביל להחלטת הועדה. ההחלטה הינה משותפת.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

מתקבלת בדרך כלל מי "שצריכה", זו שאין לה איפה לגור. לא מתקבלות צעירות בעלות תקשורת לקויה, בעיות שתייה חמורות או שלוקות בבעיה רפואית חמורה (אפילפסיה, לדוגמא). זאת מתוך רצינות של להעמיס על הצעירות האחרות שמתגוררות בדירה.

מאפיינים: בדידות - חוסר במעגלים וקשרים חברתיים, חוסר הכרות עם שירותים קהילתיים; הצעירות בדרך כלל חוות רגרסיה בכניסה לדירה (סמים, הפקרות מינית) וחוסר בטחון מול העולם, מתקשות למצוא עבודה, בעלות סף תסכול נמוך (בעבודה הבוס אמר "מילה לא במקום", עוזבות), מתקשות להתנהל עם כסף, חוששות מקבלת החלטות, לא מעוניינות בהמשך טיפול; צעירות המגיעות מחוץ לירושלים מתקשות בהסתגלות לעיר חדשה.

הפעלה: בכל דירה מתגוררות 4 צעירות, 2 בכל חדר. הדירה מופעלת 24 שעות ביממה 7 ימים בשבוע. המגורים בדירה מוגבלים לשנתיים- הקבלה היא לשנה אחת, הניתנת להארכה בהתאם לצורך, עד שנתיים. הדירות מרוהטות ומצוידות בכל הדרוש לחיי היום יום (טלוויזיה, כלי מטבח, מיטות, מצעים וכו'). הצעירות מחויבות לשלם את כל הוצאות הבית, למעט שכ"ד וארנונה, ולקיים את עצמן.

בדירות מתקיימת שיחה שבועית עם אחראית הדירות, שאליה הצעירות מחויבות להגיע. בנוסף לכך, לכל אחת מהצעירות ניתנת הבחירה אם לקיים גם שיחות פרטניות עם האחראית. לרוב, רובן יוזמות קשר טלפוני במהלך השבוע. המסגרת מאפשרת לכל צעירה להביא את קשייה בחיים העצמאיים והעבודה של הרכזת מותאמת לצרכי הצעירה. רכזת הדירה אינה מגיעה לביקורי פתע, והמסר הוא שהאחריות הינה על הצעירות לכל המתרחש בדירה. בפועל, בדרך כלל הדיווחים על מקרים חריגים מגיעים מהצעירות.

בתקופת שהותן בדירה הצעירות מחויבות לעבוד או ללמוד, אלא אם כן הן בשירות לאומי או חיילות. הצעירות שמתגייסות לצה"ל ולשירות לאומי מקבלות דמי כיס ממדרגה בסך 500 ש"ח על מנת להשלים להן את המשכורת הצבאית/ ש"ל. לרוב, הצעירות נאלצות לעבוד גם במקביל לשירותן הלאומי או הצבאי, על מנת שתוכלנה לממן את הוצאות הדירה והקיום.

צעירות רבות חוות הלם בתחילת הכניסה לדירה כאשר הן נותרות ללא כסף, או ללא ליווי צמוד של הצוות. זאת מתוך הרגל לכך שבמסגרות העבר (הוסטלים) היה ליווי צמוד 24 שעות ביממה של הצוות. על מנת לצרוך את הקשר עם הרכזת, הן צריכות ליזום אותן.

חוקים ומדיניות הרחקה: קווים אדומים: הכנסת סמים לדירה, אלימות בין השותפים, השפלות ואיומים. בנוסף, תפקוד בלימודים או עבודה הינו חובה, וכך גם שמירה על נקיין הדירה. מעבר לכך המסגרת מאפשרת פתיחות רבה, ומרבית החוקים נקבעים בשיחות הקבוצתיות בין השותפות. בן זוג של צעירה יכול ללון בדירה, לאחר הכרות מקדימה עם הצעירות ואישור שלהן. במקרים יוצאי דופן, צעירה יכולה להיות מושעת לתקופת חשיבה.

תכנית המשך: לקראת תום השהות נבנית תוכנית לכל בוגרת, וצוות הדירה מקפיד לשמור על קשר עימה במשך כחצי שנה.

מדדי הצלחה: צעירה שמתחילה לעבוד ולהרוויח ומביעה רצון לצאת לחיים העצמאיים מחוץ לדירה ולהסתדר לבד. רוכשת בטחון.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

לאחרונה ישנו עודף פניות של צעירות. הדירה תמיד בתפוסה מלאה.
(מ. מזרחי, קומוניקציה אישית, 17 אוקטובר, 2011; שער לחסות- הבית שלך ברשת, 2011).

פרויקט "גשר לעצמאות" של "ילדים בסיכוי"

פרויקט "גשר לעצמאות" של עמותת "ילדים בסיכוי" המועצה לילד החוסה מיועד לבוגרי מסגרות (צעירים וצעירות) חוץ ביתיות בהגיעם לגיל 18.

פרויקט "גשר לעצמאות" של עמותת "ילדים בסיכוי" פועל כשש שנים בשותפות עם משרד הרווחה, קרן גנדיר, עמותת למרחב, קרן גלנקור, פעמי תקווה ותורמים אנונימיים. בפרויקט מופעלות 18 דירות, 3 דירות מעורבות (צעירות וצעירים), ו-13 דירות לצעירות: בעפולה, בקריות, חדרה, הוד השרון, רמת גן, גבעת שמואל, חולון, ראשון לציון ובבאר שבע. 4 דירות לפי תחומים (שירות לאומי/חיילים). למעט הדירה בעפולה, הדירות ממוקמות באזורים הנחשבים ל"טובים" בערים השונות, מתוך רציונל שתהיה נגישות לעבודה ולצירי תחבורה רכבות אוטובוסים.

גורם מפנה: הפניות מתבצעות בסוף י"ב על ידי פנימיות חינוכיות שיקומיות או מסגרת חוץ ביתית אחרת, שבה אוכלוסיית הצעירים בעלת כוחות באופן יחסי. ישנן פניות גם ממדור חיילים משוחררים. יש לציין שבתקופה האחרונה העמותה עוסקת בשיווק התכנית, מכיוון שהתברר שעו"ס רבות לא מכירות התכנית אותה ואת המענים שמוצעים במסגרתה.

תנאי קבלה: הדירות מיועדות לבוגרי פנימיות ומשפחות אומנה בעלי כוחות ומוטיבציה המיועדים לשירות צבאי או לאומי. לדירות המיועדות לצעירות, לא מתקבלות צעירות עם עבר פסיכיאטרי קשה, עבריינות, התנהגויות קיצון (פגיעה עצמית או באחר), כאשר הרציונאל הוא שצעירות אלו עלולות להוות גורם מפריע להתנהלות הצעירות האחרות, וסיכון לחיקוי ההתנהגות על ידן.

תהליך הפנייה: מרבית ההפניות לתכנית הן של נשים צעירות (מתוך 120 צעירים בדירות, רק 22 בנים). טפסי הקבלה הינם ידידותיים יחסית, ומיועדים למילוי על ידי הצעירה המועמדת. בנוסף, ישנו טופס למילוי על ידי הגורם המטפל/ מקצועי. ישנה דרישה גם לאבחונים פסיכיאטרים. לאחר מילוי הטפסים ושליחתם, הצעירה מוזמנת לראיון לבדה על מנת לבחון את המסוגלות שלה. נערכת שיחה שבה נבדקת המוטיבציה וההנעה לתכנית.

מטרת התכנית: לתת מעטפת ליווי אישי המותאמת צעירות (וצעירים) בגילאי 18-24, שסיימו את התחנכותן בפנימיות/במשפחות אומנה, ושעם צאתן לחיים הבוגרים הן חסרות גורמי תמיכה שילוו את צעדיהן הבוגרים הראשונים. המטרה העיקרית הינה להכין את הצעירה לחיים עצמאיים.

הפעלה: בכל דירה מתגוררות בין 6-8 צעירות, שתיים בכל חדר. שהות בתכנית היא עד 4 וחצי שנים לבנים, 3 וחצי שנים לבנות (שתי שנות שירות צבאי או שירות לאומי ועוד שנה וחצי שהייה לאחר השחרור). אפשר להצטרף לתכנית בשני מסלולים: השתלבות במגורים או ליווי אקסטרני במהלך השירות הצבאי או הלאומי.

במהלך השהות בדירה נבנית לכל צעירה "תכנית עבודה" להכנה לעצמאות הכוללת: אבחונים מקצועיים, טיפולים רגשיים, אימון בכישורי חיים, הכנה ללימודים ותעסוקה, לימוד התנהלות כלכלית. כמו כן, ישנו ליווי בנושאים שונים, בתחום המשפטי (איחוד תיקים, מיצוי זכויות) או בתחום הכלכלי (התנהלות בחשבון בנק). צוות הדירות מגיע לכל אחת מהדירות בין 2-4 פעמים בשבוע, לרוב בשעות אחה"צ והערב. הצוות זמין לצעירות טלפונית במהלך כל שעות היממה.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

צעירה משתתפת בעלות הדיור בכל חודש בסך של 450 ₪. מלבד זאת, על הצעירות לכלכל את עצמן: אוכל, חומרי ניקוי והוצאות אישיות. התכנית מאמינה ב'מאצינג' של הצעירה בהשתתפות בהוצאות כלכליות, לכן אם צעירה זקוקה לטיפול או לדמי רישום ללימודים, תמיד יידרש ממנה חלק יחסי מהסכום הכולל.

צוות: 1/3 משרה למדריך במשרת ליווי דירה. הליווי כולל הגעה לדירות בין פעמיים לשלוש בשבוע, פגישות אישיות עם הצעירות בד"כ מחוץ לדירה. חשוב שהמלווה יראה את הדירה, אך העיקרון הוא ליצר תחושה של אמון, ולכן הוא לא "בולש" אחר הצעירות.

גבולות ומדיניות הרחקה: צוות הפרויקט לא ישן בדירות, ולכן נדרשת מהצעירות מידת תפקוד ואחריות סבירה. צעירות שלא עומדות בה, יורחקו מהדירות. בדירות אין אפשרות להלין קרובי משפחה/ חברים (אך ישנה גמישות במקרים מיוחדים), אסורה צריכת אלכוהול בשטח הדירה, איסור על שימוש בסמים ועל אלימות. כל אחד מאלה עלול להוביל להרחקה מיידית מהדירות. כל צעירה חותמת על חוזה, שכולל גם חוזה שכירות, התחייבות לתשלום והתחייבות לסעיפים המגבילים.

במידה וצעירה עוברת על הכללים, בדרך כלל נערכות שיחות אזהרה ובמקרים קיצוניים- פסק זמן מהדירה. חשוב לציין שהרחקה מהדירה לא נעשית בקלות ראש, אלא נערך תהליך לפני כן, וכל מקרה לגופו.

מאחר שאין מוגנות נוכחות צוות של 24 שעות יש ציפייה של כוחות לתפקד, ולכן צעירות עם חשש מהותי לאובדנות לא יכולות לשהות בדירה ללא השגחה. ישנו ניסיון לתפור תכנית יותר מוגנת במקרים אלה, כגון אדם שיהיה נוכח באופן פיזי לתקופה מוגבלת וישגיח על הצעירה (חברה או בן משפחה).

תכנית המשך: צעירות רבות מפגינות קושי לעזוב בסיום התהליך, ובעקבות כך יוצרות משבר. במקרה כזה ישנה גמישות, והצוות מתגייס לסייע לצעירה לעזוב על ידי שיקוף הכוחות שלה. בתום תקופת המגורים ישנה ציפייה מהצעירה לצאת למגורים עצמאיים, תוך המשך ליווי של צוות התכנית.

מדדי הצלחה: הצלחה נמדדת דרך התכניות האישיות וההצלחות אישיות. לדוגמא: צעירה שלא סיימה 12 שנות לימוד מסיימת המצליחה לסיים את התכנית. ההצלחה המרכזית משתקפת דרך עצמאות וניהול בסיסי אחראי של הצעירה את חייה (לדוגמא: התאמה בין הוצאות להכנסות, זוגיות נורמטיבית).

93% מהצעירים והצעירות המסיימים את התכנית יוצאים לדיור עצמאי. מרבית הצעירות מועסקות במהלך התכנית ובסיומה במכירות, ויש כוונה לפתח את התכנית כך שתכלול הכוונה מקצועית למקצועות נוספים, כגון הדרכה, באמצעות בנייה של תכנית הכשרה לתעסוקה.

מבחינת תפוסת הדירות: בשנה האחרונה היו 30 מקומות לצעירים וצעירות בדירות, לעומת 158 פניות שנתקבלו.

(ע. גלבוצקי, קומוניקציה אישית, אוקטובר, 2011; מסמך מידע גשר לעצמאות).

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

דירת מעבר של החצר הנשית

דירת המעבר של החצר הנשית פועלת מאז שנת 2007, ומיועדת לצעירות מרקע משפחתי וחברתי קשה, הכולל גילויי אלימות, הזנחה וטראומות, שגרמו להן לעזוב את בתיהן או להימצא על סף עזיבת הבית.

דירת המעבר ממוקמת בתל אביב, ומופעלת ע"י עמותת "החצר הנשית". דמי השכירות השנתיים מוענקים כתרומה על ידי תורם פרטי. הפרויקט מלווה ע"י ועדת היגוי, לה שותפים: עיריית תל אביב-יפו, משרד הרווחה ואנשי מקצוע מטעם עמותת "החצר הנשית".

גורם מפנה: הצעירות מאותרות ומופנות אל הפרויקט ע"י עו"ס העובדות עם נערות באזור. כמו כן, פונות צעירות מ"החצר הנשית" באופן עצמאי.

תנאי ותהליך קבלה: מתקבלת זו שהצורך שלה הינו הגדול ביותר, ולא עומדות בפניה אופציות נוספות. קריטריון נוסף הינו גיל צעיר ומצב קריטי (בכל תחום).

מטרות: דירת המעבר משמשת עבור צעירות אלה בראש ובראשונה כמקום שהוא בית, הן ברמה הפיזית והן ברמה הנפשית, וככלי טיפולי הנותן בידן כלים, תמיכה וליווי אישי על מנת שתוכלנה לצאת לחיים עצמאיים וליצור את החוויה המורכבת של מציאות חיים אחרת ממה שהכירו עד כה: "להביא אותן לבגרות, להיות נשים שלמות, שזכותן להיות עצמאיות ולא לחיות במוסד או מסגרת".

הפעלה: הדירה מאכלסת 3 צעירות (ערביות, יהודיות, דתיות וחילוניות- כולן) בגילאי 18-25 לתקופה של שנה-שנתיים, הצעירה עוזבת את הדירה כאשר מסיימת את התהליך. הצעירות מתגוררות כל אחת בחדר נפרד.

לאחר קבלת הדירה כ"חוף מבטחים" ותחילת יצירת הקשר האישי עם הצוות המקצועי, מוגדרות המטרות הטיפוליות של כל אחת מן הצעירות בשיתוף מלא איתן. כל צעירה מחויבת לתהליך טיפולי משמעותי יחד עם הצוות המקצועי. במהלך הטיפול נוצר לראשונה בחייה של הצעירה מקום להכיל ולדבר בסביבה תומכת, מגנה ובטוחה על הכאב, העצב והחרדות ועל דרכי ההתמודדות עימם. בנוסף, מתקיימות גם שיחות בית קבוצתיות פעמיים בחודש על מנת לבנות מערכת תמיכה קבוצתית ולהעלות לדיון עניינים הנוגעים לחיים המשותפים בדירה. אחת לארבעה חודשיים מתקיימת פגישה משותפת עם כל הגורמים השותפים לתהליך על מנת לבחון את מידת התקדמותו ולהגדיר את המטרות להמשך.

הצעירות לא משלמות שכר דירה או ארנונה, אך משתתפות בתשלום הכבלים, ועד הבית והוצאות שותפות, כגון: חשמל, מזון (שחלקו מגיע בתרומה).

המסר הוא שהצוות לא ייתן לצעירה ליפול, ומצד שני לא נשכחת המטרה: עצמאות והתנהלות עצמאית על מנת להעביר את המסר לצעירות שהן יכולות להתנהל בחוץ לבד.

לעיתים קרובות, ההתמודדות עם הצעירות הינה בשני מישורים: הרגשי והמציאות היומיומית (עבודה, לימודים).

הפעילות נערכת בשיתוף עם הקהילה במידה הצורך (שיחים ביפו, מוסדות טיפול שונים).

שיחת בית פעם בשבועיים בנוכחות העו"ס והמדריכה.

הצוות: התהליך אותו עוברות הצעירות במשך שהותן בדירה נעשה בשיתוף וסיוע של מדריכה מטעם העמותה. המתגוררת בדירה דרך קבע ומשמשת כ'מודלינג' לצעירות המתגוררות בה בכל

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

תחומי החיים, החל מהיגינה אישית עד ביטול והליכות ערב משותפות. בנוסף, ישנה עובדת סוציאלית המלווה את התהליך בכל שלביו.

גבולות ומדיניות הרחקה: מרבית הצעירות לא חוו את החוויה הבטוחה של בית, מכיוון שהבית שלהן פגע בהן ולא היה מקום מיטיב עבורן. לכן, ישנו קושי שלהן בפגישה עם מציאות הדירה, שבה לא חשוב מה הן עושות או איך הן מתנהגות- הן לא מסולקות מהבית ולא "עולות לועדת שימוע או החלטה". החוקים נקבעים עם הצעירות המתגוררות בבית, מטרתם ליצור הגנה, בטחון ושייכות של הצעירות בדירה.

לגברים אסור לישון בדירה, בשל הפגיעות המיניות וחוויותיהן של מרבית הצעירות המתגוררות בבית. שהות של גבר בלילה בבית עלולה לגרום לצעירה תחושה של חוסר ביטחון והגנה. הדבר מוסבר לצעירות, ואלו מתחברות לרצינות, מתוך הערבות ההדדית. הצעירות לא מחויבות לשהות בבית בשישי שבת, אך ישנה ציפייה שיוודעו היכן הן. באמצע השבוע הן צריכות לחזור עד 12 בלילה, על מנת לסגל לעצמן הרגלי חיים שיאפשרו לקום בבוקר לעבודה ולימודים. כל עבירה על ה"חוקים" גוררת שיחה עם האחראית, והדברים משמשים כחומר לעבודה עם הצעירה. צעירה לא נדרשת לעזוב את הדירה, אלא אם כן, היא לא מסוגלת למלא את התנאים הבסיסיים של הבית לאחר שניתנה לה האפשרות לכך.

תכנית המשך: נבנית לפי התהליכים שהצעירה עברה בדירה בליווי הצוות.

מדדי הצלחה: ראשית, יצירת מערכת יחסים משמעותית עם הצוות המטפל ותפיסה של הדירה כמקום המיטיב עימן. במסגרת הפרויקט, 7 הצעירות שסיימו את התהליך בדירה הצליחו להתחיל לבנות את עתידן במסלול לחיים עצמאיים ובטוחים, ולהגשים את חלומותיהן ומאווייהן. הן החלו ליצור קשרים משמעותיים עם אחרים בסביבתן, הצליחו לפתח ולחזק מערכות תמיכה משפחתיות וחברתיות, וכן השתלבו בהצלחה במסגרת של לימודים אקדמאיים ובמסגרות תעסוקה. (החצר הנשית, 2011; מ. סידי, קומוניקציה אישית, 11 אוקטובר, 2011).

דירה ליוצאים ויוצאות בשאלה עמותת הילל

ה.ל.ל. מהווה מסגרת חברתית תומכת ונותנת מענה ליוצאים חדשים מהמגזר החרדי שרוצים להשתלב בחברה החילונית המודרנית ואין להם את הכלים הבסיסיים לעשות זאת לבד. ה.ל.ל. עוזרת ברכישת השכלה ומקצוע ובהכנה לשרות צבאי. ה.ל.ל. מציעה דירה (הממומנת על ידי תרומות) ליוצאים בתל אביב ובירושלים ודירה ליוצאות ברמת גן בשכר דירה סמלי. היוצאים יכולים לגור בדירה כשלושה עד שישה חודשים. הם מתבקשים לשלם שכר דירה נמוך מאוד. בתקופה זו הם עובדים וחוסכים כסף המאפשר להם לשכור דירה (ה.ל.ל.- האגודה ליוצאים לשאלה ע"ר, 2011).

תל"מ- לצעירים יוצאי אתיופיה

תל"מ היא תוכנית הפועלת בשיתוף התנועה הקיבוצית, המשרד לקליטת העלייה והקרן לידידות. התוכנית פועלת ב- 17 קיבוצים ברחבי הארץ ומשתתפים בה מדי שנה כ-100 חניכים וחניכות. לתוכנית מתקבלים צעירים וצעירות עד גיל 25, ילידי אתיופיה, בוגרי צבא או שרות לאומי, שאינם בעלי תעודת בגרות. תוכנית תל"מ נועדה לשמש מנוף לשילובם של צעירים אלה בחברה הישראלית, תוך מתן דגש על העצמתם האישית.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

התוכנית מאפשרת לחניכיה עבודה בשכר מלא באחד מענפי הקיבוץ, הכשרה מקצועית במכללות באזור, מגורים בקיבוץ והשתלבות בחיי הקהילה. תכנית תל"מ מממנת חלק ניכר מעלות המחיייה של החניכים וכן את לימודיהם, כולל פעילויות ההעשרה. תפקיד מרכזי ממלאים "המקשרים" – מתנדבים, חברי קיבוץ, הנמצאים שם בשביל החניכים לכל אורך התוכנית, ומסייעים בקליטתם ובהתקדמותם האישית. עם סיום התכנית מלווה החניך לקראת יציאתו לעיר והשתלבותו במערך התעסוקה/ הלימודים העתידי (תוכנית תל"מ- תעסוקה, לימודים, מגורים בקיבוצים לצעירים יוצאי אתיופיה, 2011).

הוסטלים- בית הצברית, הוסטל ניגונים, החוט המשולש

בית הצברית

בית הצברית הינו הוסטל של חסות הנוער, מיועד לנערות במצוקה בגילאי 17-24, הזקוקות למסגרת חוץ-ביתית מכילה, תומכת ומעצימה. ההוסטל ממוקם בירושלים, שייך לחסות הנוער ומופעל על ידי עמותת ענב.

גורם מפנה ותהליך קבלה: הנערות והצעירות מופנות ע"י בתי משפט או ע"י כל גורם טיפולי מוסמך. לאחר ההפניה נערכת שיחת קבלה.

תנאי קבלה: נערות בסיכון המפגינות מוטיבציה לשינוי, רוצות לעשות שינוי בחייהן. לא מתקבלות נערות עם רקע נפשי פסיכיאטרי (המוגדרת כפגועת נפש), בעלות מוגבלויות (פיגור) ולא מתקבלות נערות המשתמשות בסמים או אלכוהול.

מטרה: לשמש מסגרת תומכת ומוגנת לנערות שנמצאות במצבי סיכון ושהסביבה הביתית שלהן אינה מטיבה עמן. מטרה נוספת הינה לפתח בכל נערה את הפוטנציאל הייחודי לה, ולממש את יכולותיה תוך רכישת הרגלי למידה, עבודה והשתלבות בחברה הנורמטיבית.

בבית הצברית שוהות עד 14 נערות, בעלות מוטיבציה ונכונות לשינוי. המסגרת פתוחה 24 שעות ביממה ומעניקה סביבה טיפולית, מוגנת, חמה ואינטימית, המאפשרת לכל נערה לקבל התייחסות מתאימה לצרכיה הייחודיים, וזאת על ידי טיפול פרטני, קבוצתי ומגמה למעורבות משפחתית. הנערות מתגוררות במקום בין שנתיים לארבע שנים, עם אופציה עד גיל 24, לפי המוכנות שלהן לצאת לחיים עצמאיים.

צוות: מנהלת, רכז, עו"ס, מדריכים, מבשלת ומנהלת חשבונות. ישנה נוכחות של צוות 24 שעות ביממה.

מדיניות הרחקה: קווים אדומים הינם שימוש באלכוהול וסמים, ואלימות. אך כל מקרה נבחן לגופו. אין הרחקה אוטומטית.

המשך: ביציאת הנערה מההוסטל בסיום התהליך, ישנו ליווי בשכירת דירה מתוך ההוסטל למשך שלושה חודשים.

מדדי הצלחה: נערה שמצליחה לשקם את חייה ולנהל חיים נורמטיביים באופן עצמאי. (שער לחסות- הבית שלך ברשת, 2011; נ. נעים, קומוניקציה אישית, 17 נובמבר, 2011).

החוט המשולש

פרויקט "בית החוט המשולש לבנות" הינו הוסטל לצעירות בסיכון ביניהן גם צעירות שנקלעו להריון לא מתוכנן, בגילאי 18-25. הבית לבנות פועל במהלך כל ימות השנה, ומעניק

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

לצעירות חסרות קורת גג אפשרויות דיור, טיפול ותעסוקה במסגרת הבית ומחוצה לו. הצעירות מתקבלות לתקופת שיקום של שנה עד שנתיים ומותאמת להן תכנית אישית על פי מצבן הנפשי והפיזי. בסיום התהליך יוצאות הצעירות עם כלים המעניקים להן יכולת לנהל חיים עצמאיים, מלאים ובריאים.

(החוט המשולש – בית חם לנוער, 2011). (קיים הוסטל נוסף, 'חמלה' המופעל על ידי משרד הרווחה הנותן מענה ייחודי לצעירות בסיכון).

(הוסטל ניגונים)

הוסטל ניגונים פועל בירושלים ומיועד לנערות מן המגזר החרדי. בהוסטל 16 נערות בגילאי 13-19 המופנות ע"י צו בית המשפט לנוער.

מפעיל: משרד הרווחה- היחידה למתבגרים בעיריית ירושלים בשיתוף פעולה על רבנים בהקמת המסגרת.

מטרת ההוסטל היא להעניק לנערה מחסה, תוך מתן טיפול והשגחה, להביאה לחיבור למשפחתה ולקהילה אליה היא משתייכת, ולבנות את האני הפנימי שלה באופן כזה ששחרורה מההוסטל יאפשר לה עמידה איתנה מול ונגד הרחוב ממנו היא מגיעה, ולהעניק לה כלים שימנעו ממנה להגיע לשולי החברה.

טיפול והשגחה: הנערות מקבלות במקום טיפול מקצועי ותמיכה נפשית ע"י צוות הכולל עובדות סוציאליות, פסיכולוגית, אם בית ומדריכות מקצועיות. במקום פועל ביי"ס עם 3 כיתות לימוד. הנערות לומדות בסיוע פרטני של מורות מקצועיות. מרבית הנערות מגיעות להוסטל עם הזנחה בריאותית קשה, והמסגרת מעניקה טיפול בריאותי מקיף. בנוסף, יש השקעה רבה בחינוך מיני ונשי והכשרתן לחיי זוגיות (שער לחסות- הבית שלך ברשת, 2011).

מסגרות המספקות לינת חירום לצעירות

מקלט (SHELTER)- ללינת חירום לצעירות חסרות בית

השלטר הינו מסגרת המספקת קורת גג ללילה (הלנת חירום) ללא תנאי או התחייבות. המסגרת מיועדת לצעירות חסרות בית, צעירות המשתמשות בסמים ו/או נמצאות במעגל הזנות. השלטר הינו מסגרת יחידה הממוקמת בירושלים. השלטר מופעל על ידי עמותת עלם.

גורם מפנה: איתור על ידי הצוות המפעיל, פרויקט "גלגל", שירותים שונים בקהילה ומפה לאוזן. מטרת: לתת הגנה לצעירות חסרות בית שחשופות לאלימות, ניצול, אונס וקשיי מזג האוויר במהלך החיים ברחוב. צמצום נזקים שנגרמים לצעירות מאורח החיים ברחוב, לתת לצעירות אלו הזדמנות אמיתית להתחלה חדשה, ולהוות את הצעד הראשון במאמציהן להשתקם ולהשתלב בחברה. לפי רציונל הפרויקט מתן קורת גג זמנית לצעירות חסרות קורת גג, מכורות לסמים ו/או מעורבות בזנות, כהמשך לשירותים אותם הן מקבלות ב"גלגל", תאפשר להם לראות את עצמן באור אחר. השינוי הפיזי הראשוני, ייתן להן את הכוח לעשות גם את הצעד הבא בדרכם לשינוי. הענקת "ריצפת קיום" וקשר משמעותי יאפשרו בניית מוטיבציה לשינוי, מנוחה מהרחוב, והכנה לתהליך המשכי.

הפעלה: המרכז נותן מענה ל עד 12 צעירות, בגילאי 18-26, במשך 365 לילות בשנה. משך השהייה בשלטר אינו מוגדר מראש, לכל מטופלת הקצב שלה. הצעירות יכולות להגיע לשלטר, לאחר סגירת

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

"גלגל", לאחר שהן מסיימות לעבוד, לאחר שסיימו את ענייניהן ברחוב ללינה והתארגנות לקראת היום שלמחרת. בשעות הבוקר תצטרכנה לפנות את המקום (במהלך היום נעשה שימוש במרכז היום של גלגל).

מרכז לינת החרום פתוח לצעירות מ 22:00 בלילה ועד 11:00 בבוקר למחרת. המקום מספק: מקלחת, ארוחה קלה, מיטה ללילה, ארוחה קלה בבוקר והפניה למסגרות/ טיפולים גורמים שונים בקהילה לפי הצורך.

צוות הפרויקט: עו"ס, מדריכות (צוות של 4 מדריכות, אחת מאיישת המקום במהלך הלילה) ומתנדבות.

(ר. קצב, קומוניקציה אישית, 17 אוקטובר, 2011; דף מידע שלטר).

"בית השנטי"

בית השנטי משמש הן כבית זמני והן כמסגרת ארוכת טווח לנוער (בנים ובנות) חסרי קורת גג ושברחו מביתם, שנמצאים בעימות עם הרשויות, שנפלטו ממסגרות טיפוליות פורמאליות או ננטשו על ידי הוריהם.

בית השנטי ממומן 80% על ידי תרומות פרטיות וקרנות והשאר מממן משרד הרווחה. לבית השנטי שני בתים, אחד בתל אביב והשני מדרום לבאר שבע.

גורם מפנה: בני הנוער מגיעים לבית השנטי בכוחות עצמם מכל הארץ, או נשלחים אליו על ידי הרשויות (בתי המשפט, המשטרה ופקידי סעד).

תנאי קבלה: ככלל אין תנאי קבלה ב"בית השנטי", כל אחד ואחת מתקבלים, למעט נרקומנים ואלכוהוליסטים.

מטרות: טיפול בבני נוער הנמצאים בסכנה מיידית או עומדים בפני הידרדרות לאלימות פיזית, ניצול מיני, עבריינות, זנות וכיוב'. בית השנטי משמש כהזדמנות אחרונה לפני הידרדרות לחיי הרחוב. מטרה נוספת בבית השנטי היא להכין את בני הנוער לחיים עצמאיים: לעבודה, צבא ולימודים.

הפעלה: בבית המגורים שוהים בו זמנית 40-50 בני נוער מגיל 14-21. הבית פתוח 24 שעות ביממה, במהלך כל השנה. לא מנוהלים תיקי מעקב ואין העברה של מידע לרשויות הרווחה, מתוך אמונה שתיקי המעקב מהווים חזירה לפרטיות וגורם מכשיל בהשתלבותם המחודשת של בני הנוער בחברה ובגיוסם לצה"ל. הטיפול הינו פרטני. בהגיעם ל"בית השנטי" רוב בני הנוער, מנותקים ממסגרות לימודיות תקופות ממושכות. בכדי להבטיח את עתידם המקצועי בחייהם העצמאיים ואת התמדתם בלימודים, נבחרות מסגרות הלימודים תוך הקשבה לרצונם, נטיותיהם וכישוריהם. גישה זו מפחיתה בצורה ניכרת את המאפיין המתמרד אצל בני הנוער, והלימודים נתפסים כהגשמת חלום וזכות גדולה.

הצוות בכללותו מורכב מאנשים שהיו אף הם קורבנות באופנים שונים בשנות חייהם המוקדמות, ומבוגרי בית השנטי שגדלו והתחנכו בו. העובדה שהצוות חווה בעצמו חלק מן החוויות שחוו וחווים הנערים, נתפסת כגורם חשוב בשיקומם של הילדים ומסייעת ליצירת יחסי אמון בין הצוות לבני הנוער.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

גבולות ומדיניות הרחקה: הנוער ב"בית השנטי" נדרש לומר לא לסמים, לא לאלכוהול ולא לאלימות. נער או נערה שיראו נכונות לעזור לעצמם וימעדו, יקבלו מספר הזדמנויות. אחת לכמה שבועות עוברים הילדים בדיקות פתע לגילוי אלכוהול וסמים.

תכנית המשך: הבוגרים מוזמנים להיות בקשר עם צוות בית השנטי, מוזמנים לקבלת שבת בבית וחלקם מועסקים כמדריכים במקום.

(בית השנטי, 2011; שער לחסות- הבית שלך ברשת, 2011; ש. פלאש, קומוניקציה אישית, 17 נובמבר, 2011).

למרחב

אוכלוסיית יעד: צעירים חסרי עורף משפחתי. התכנית מלווה את הצעירים המתקבלים לתכנית החל מכיתה י"ב ועד ארבע שנים אחרי שחרורם מהצבא (סה"כ שמונה שנים). לתכנית מתקבלים צעירים בעלי כוחות ותפקוד רציף ונורמטיבי בבית הספר ובפנימייה שהינם בעלי מוטיבציה להשתתפות בתכנית. לא מתקבלים צעירים בעלי עבר פלילי, רקע של שימוש באלכוהול או סמים וכאלו המטופלים פסיכיאטרית. הליווי מתבצע בשלושה מישורים: פרטני, קבוצתי וקהילתי. לכל משתתף מלווה אישי, קבוצה גילאית ומגוון פעילויות קהילתיות. התכנית אינה מספקת מענה דיור קבוע, אך לרשותה דירת בת שמונה מקומות המשמשת את הצעירים בתקופות מעבר. העמותה תומכת בצעירים הזקוקים לסיוע כלכלי בכדי לאפשר להם ללמוד ולהתקדם לממש את יכולתם (א. ברקאי, קומוניקציה אישית, 17 נובמבר, 2011).

(בראשית ואתנחתא)

"אתנחתא" (ירושלים) וקורת גג "בראשית" (באר שבע) מספקות מענה לבני נוער בגילאי 13-19 הנמצאים במצבי משבר. ביתים אלו פתוחים 24 שעות ביממה ולאורך כל ימות השבוע והשנה, ומספקים קורת גג לתקופה של עד 3 חודשים. מתקבלים נערים ונערות ללא מבחני קבלה וביורוקרטיה. בני הנוער מופנים באמצעות הפניות של גורמי רווחה וטיפול ובאמצעות פניות עצמיות של נערים (אתנחתא – מרכז סיוע ודיור זמני לבני נוער במשבר, 2011; שער לחסות- הבית שלך ברשת, 2011).

צעירות בשירות לאומי ובשירות צבאי

"נערות למען קהילה" עמותת בת עמי לשירות לאומי

דירות השירות הלאומי של תכנית "נערות למען קהילה" בעמותת בת עמי, מיועדת לצעירות המתנדבות בשירות לאומי בתכנית המיועדת לצעירות שחוו מצבי סיכון.

הדירות מופעלות על ידי עמותת בת עמי, סה"כ פועלות 9 דירות בתכנית, 8 מהן מיועדות לצעירות. התכנית מפעילה 9 דירות, מתוכן 8 לצעירות. 5 דירות בירושלים, מרביתן לצעירות מבתיים דתיים, ודירה אחת בעפולה, שדרות ובבאר שבע.

הגורם המפנה לשירות הלאומי הן עו"ס בקהילה וגורמים מקצועיים אחרים. ישנן גם פניות עצמאיות של צעירות. הצעירות מופנות לדירה על ידי רכזת השירות הלאומי (עו"ס) לפי מידת הצורך של הצעירה ומקום פנוי בדירה.

מטרות: שילוב בדירת שירות לאומי מיועד לנערות הזקוקות לפתרון מגורים על מנת לאפשר להן לבצע שירות לאומי במצבים בהם אין בית, או שהבית אינו יכול להיות כתובת. מטרתה העיקרית

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

של הדירה היא לאפשר לנערות תנאים טובים להתנהלות תקינה בשירות הלאומי, להוות מקום בטוח, קבוע ונעים, שהבנות ירגישו בו כשלהן וכמו כן להקנות להן כישורי חיים במהלך שהותן בו. הפעלה: בכל דירה מתגוררות 5-10 נערות. הדירה מופעלת 24 שעות ביממה, במהלך השבוע וסגורה בשבתות- מתוך רציונל שהדירה היא "בית" לתקופת השירות, אך לא נועדה להיות תחליף לבית. לפיכך מעודדים את הצעירות לצאת מהדירה בשבתות כדי לייצר קשרים משמעותיים מתמשכים גם מחוצה לה. הצעירות שוהות בדירה למשך כל תקופת השירות (בין שנה לשנתיים). עם הכניסה לדירה מתקיימת פגישה פרטנית וקבוצתית של הצעירות עם מנהלת התוכנית ורכזת השירות הלאומי בה מגדירים ביחד את המסגרת, תנאים ומשמעות החיים בדירה של שירות לאומי. במפגש הקבוצתי הצעירות בונות את החוזה הקבוצתי של החיים המשותפים. המגורים בדירה מקנים יכולות שונות, כמו שותפות, יכולת להסתדר ולהתחשב ב"אחר", ולמידה של ערכי החיים המשותפים על כל המשמעויות שלהם. בכל דירה יש ריהוט בסיסי.

צוות: לכל דירה יש אחראי תפעול מטעם בת עמי, על הנערות לדווח לו ישירות על כל תקלה, ריהוט שחסר, תפעול שוטף של הדירה. בנוסף, לכל דירה רכזת שירות לאומי (עו"ס) ומדריכה. תפקיד המדריכה מתבטא בשלושה מישורים: חברתי (דמות בוגרת ומלווה בעניינים יומיומיים, חוויתיים, מנהלת שיחות אישיות עם הצעירות), תפעולי (התארגנות סביב מטלות הדירה ונושאים כספיים משותפים), פיקוחי (אכיפת כללי הדירה). המדריכה מגיעה לדירה בין 2-3 פעמים בשבוע (בהתאם לשלב בתוכנית ולצורך שעולה מהקבוצה)

גבולות ומדיניות הרחקה: עם הכניסה לדירה חותמות הצעירות על חוזה שבו מפורטים הדברים המותרים והאסורים במסגרת המגורים בדירה. התנאי למגורים בדירה הוא התנדבות בשירות הלאומי. צעירה שנושרת מהשירות, לא תוכל להמשיך להתגורר בדירה. אלימות מכל סוג אסורה, אסורה הכנסת אלכוהול וסמים לדירה, אין להכניס בנים מעל גיל 13 לדירה.

תכנית המשך: לתכנית של השירות הלאומי פועלת תכנית המשך באזור ירושלים והדרום. מדדי הצלחה: סיום שנה מלאה של שירות לאומי.

(ה. סופרמן - הרניק, קומוניקציה אישית, 10 אוקטובר, 2011; דף מידע דירות בת עמי).

צה"ל - חיילים בודדים

צה"ל מסייע לחיילים, אשר הינם בודדים ואין להם תומך בעת שירותם (כגון, הורים אשר היגרו מהארץ, עולים חדשים אשר הגיעו ארצה לבדם, יתומים מהורים וכן חיילים אשר הקשר עם משפחתם מנותק). כאן נתמקד בחיילים אשר הקשר עם משפחתם נותק. על מנת לקבל את הסיוע על החייל לפנות למדור פרט בלשכת הגיוס ולהגיש את הטפסים המתאימים, כולל דו"ח עו"ס או יועצת בצירוף המלצה מטעם עמותת רווחה מוכרת.

במידה והחייל מוכר כחייל בודד פתוחות בפניו אפשרויות הסיוע הבאות:

הטבות כספיות קבועות:

1. מענק חודשי- תוספת כספית חודשית למשכורת. גובה הסיוע הוא 100% שכר טוראי.
2. מענק גאות ושפל- מענק כספי חודשי נוסף למשכורתו כמפורט: בין 138-276 ₪.
3. מענקי מזון- זכאות כספית לרכישת מוצרי מזון, על פי טעמו האישי של החייל, למעט מוצרי טבק, אלכוהול. עד 120 ₪ לחודש.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

4. הטבות דיוור- צה"ל מאפשר מספר פתרונות דיוור לחיילים בודדים על פי סטאטוס אישי של החייל, וע"פ הקריטריונים שנקבעו ע"י מחלקת פרט לאישור בקשתו לפיתרון דיוור.

א. בית החייל (בשיתוף האגודה למען החייל)

- באפשרות חייל בודד ללון באופן קבוע באחד ממתקני האגודה למען החייל אשר ממוקמים בכל רחבי הארץ : ק"ש, טבריה, י-ם, חיפה, ת"א, ב"ש. החייל יקבל שירותי כביסה ומזון במתקנים אלו.

- לאחר השחרור קיימת האפשרות לבקש להמשיך ולהתגורר חנם במשך 30 יום באחד מבתי החייל. יש לפנות ללשכה להכוונת חיילים משוחררים על מנת לקבל הפנייה מתאימה ללינה.

- במהלך חופשה רגילה, חופשת סוף שבוע ארוכה וכן בזמן החגים חייל בודד זכאי ללינה חנם באחד ממתקני ה"אגודה למען החייל". בחגים ושבטות יינתנו באמצעות בית החייל ארוחות בחנם. חייל בודד יהיה זכאי לתשלום דמי כלכלה במידה ובית החייל אינו מספק ארוחות. בתי החייל השייכים ל"אגודה למען החייל" פתוחים במשך כל שעות הלילה (מלבד בית החייל בירושלים).

ב. שכר דירה/הוצאות אחזקת דירה

- באפשרות חייל בודד להגיש בקשה לקבלת השתתפות בדמי שכירות והוצאות אחזקת דירה (כולל: מיסים, מים, גז, חשמל וועד בית) מצה"ל באמצעות סגלי הת"ש ביחידה בצירוף חוזה שכירות.

- במידה והבקשה תאושר ניתן יהיה לקבל תשלום עבור שכ"ד, עד מקסימום 3 חודשים מראש.

ג. לינה בקיבוץ

הלינה בקיבוצים מיועדת בעיקר לחיילים המשרתים ביחידות סגורות. באחריות הקיבוץ לספק לחייל שירותי כביסה, מזון, חדרים מרוהטים, מטבחון, מקלחת ושירותים. בנוסף, במטרה לעודד מגורים במסגרת הקיבוץ, יהיה זכאי חייל המתגורר בקיבוץ למענק קיבוצים בסך 150 ₪. כמו כן, לוחם ילון בחדר בנפרד.

ד. דירות בודדים (בשיתוף האגודה למען החייל)

קיימת אפשרות ללינה באחת מדירות האגודה למען החייל (ברחבי הארץ). הדירות מרוהטות ומאובזרות באופן שיאפשר לחייל לקיים אורח חיים הולם במהלך שירותו הצבאי. החייל אינו נדרש לשלם שכ"ד או מיסים.

(שדה בר)

מסגרת המיועדת לנוער "בקצה הרצף" הטיפול. המקום ממשיך להעניק תמיכה ומגורים לנוער שהגיע לגיל 18 והתגייס לצה"ל, עד סיום שירותו הצבאי (חוות שדה בר, 2011).

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

מקורות

- אשלים. (n.d.). *נערות על המפה*. נדלה ביום 17 אוקטובר, 2011, מתוך: <http://www.ashalim.org.il/?catid={EB1BE1A9-D24F-423A-B4D4-00FBB94B591C}>
- אתנחתא – מרכז סיוע ודיוור זמני לבני נוער במשבר. (n.d.). נדלה ביום 22 באוקטובר, 2011, מתוך: <http://www.atnachta.org/>
- בית השנטי. (n.d.). נדלה ביום 19 באוקטובר, 2011, מתוך: <http://shanti.org.il/>
- ברגר, ר. ושכטר, י. (1987). נערות במצוקה: קבוצה בצומת של סיכונים. חברה ורווחה, 4(4), 344-356.
- גולן, מ. (2002). הבדלים בין נערים לנערות במצוקה השוהים במסגרת חוץ – ביתית כפויה. *חברה ורווחה, כ"ב(4)*, 519-544.
- דירת מעבר לנערות וצעירות, הוראות והודעות התע"ס, 17.2 (2008).
- דירות קלט לנשים מוכות ולילדיהן, הוראות והודעות התע"ס, 3.42 (2003).
- האגודה לזכויות האזרח בישראל, התכנית למשפט ורווחה, אוניברסיטת ת"א. (2009). *אין כתובת: הפרת זכויות האדם של חסרי הבית בישראל: תמונת מצב והצעה לגיבוש מדיניות חדשה*. נדלה מ- <http://www.acri.org.il/pdf/homeless.pdf>.
- החוט המשולש- בית חם לנוער. (n.d.). נדלה ביום 19 באוקטובר, 2011, מתוך: <http://www.meshulash.org/htmls/home.aspx>
- החצר הנשית. (n.d.). דירת מעבר. נדלה ביום 29 באוקטובר, 2011, מתוך: <http://www.hatzer.org.il/>
- הטיפול באוכלוסיית דרי רחוב, הוראות והודעות התע"ס, 3.33 (2010).
- הכנסת, מרכז המחקר והמידע. (2010). *מדיניות הטיפול בדרי רחוב*. נדלה מ- <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02631.pdf>
- הכנסת, מרכז המחקר והמידע. (2011). *הטיפול בחסרי דיור ודרי רחוב הסובלים מתחלואה כפולה*. נדלה מ- <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m02944.pdf>
- ה.ל.ל- האגודה ליוצאים לשאלה ע"ר. (n.d.). נדלה ביום 17 בנובמבר, 2011, מתוך: <http://www.hillel.org.il/>
- המוסד לביטוח לאומי- אגף לפיתוח שירותים תחום מפעלים מיוחדים. (2010). *סקירת מידע וניתוחו לצורך תכנון תחומי בנושא: "תכניות תעסוקתיות לצעירים בסיכון חברתי"*. ירושלים, ישראל.
- הנחיות לטיפול בנוער נפגע סמים במסגרת המחלקות לשירותים חברתיים, הוראות והודעות התע"ס, 11.2, (2008).
- השתתפות בהוצאות בתחום הדיור לפרט ולמשפחה נזקקת ושכר דירה במצבי חירום, הוראות והודעות התע"ס, 3.5, (1987).
- חוות שדה בר. (n.d.). נדלה ביום 25 לנובמבר, 2011, מתוך: <http://www.sde-bar.org.il/>
- חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, ספר החוקים § 150 (1992)

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

- כאהן-סטרבצינסקי, פ. וואזן-סיקרין, ל. (2005). "בית ברחוב חיים" - סחל"ב חיפה : מעקב אחר בני הנוער ששהו בו, תרומותיו ושילובו במערך השירותים בקהילה. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- כאהן-סטרבצינסקי, פ. (2005). צעירים בני 18 ויותר בסיכון – מאפיינים והשלכות – מחשבות ראשוניות. מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל.
- מדיניות הטיפול בנערות וצעירות, הוראות והודעות התע"ס, 17.1 (2008).
- מור, מ. (2010). "לחזור – להתקדם" משמעות היחידה לקידום נוער בחייהן של נערות. מניתוק לשילוב, 16, 42-10.
- מקלט חירום לנערות וצעירות, הוראות והודעות התע"ס, 17.3 (2008).
- משרד הבינוי והשיכון. (n.d). סיוע בדיור, שכר דירה. נדלה ביום 29 אוקטובר, 2011, מתוך: http://www.moch.gov.il/siyua_bedyur/schar_dira/Pages/schar_dira.aspx
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים. (n.d). דיירי רחוב (חסרי בית). נדלה ביום 17 אוקטובר, 2011, מתוך: <http://www.molsa.gov.il/MisradHarevacha/Distress/Homeless/>
- משרד הרווחה והשירותים החברתיים. (n.d). נשים בהריון מחוץ לנישואין. נדלה ביום 17 אוקטובר, 2011, מתוך: <http://www.molsa.gov.il/MisradHarevacha/Females/PregnantNotMarried/>
- עמותת החצר הנשית ביפו. (2009). נייר עמדה: תוכניות טיפול בנערות ערביות במצוקה- בין המצוי לרצוי. תל אביב, ישראל.
- צה"ל, אנשים ברשת- אגף כח אדם. (n.d). נדלה ביום 25 בנובמבר, 2011, מתוך: <http://www.aka.idf.il/giyus/general/?catId=58460&docId=64393>
- קטן, י. (2009). צעירים בישראל – בעיות, צרכים ושירותים – תמונת מצב ומבט לעתיד. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר תכנון והכשרה.
- קרומר נבו, מ. (2006). נשים בעוני: סיפורי חיים. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- שער לחסות- הבית שלך ברשת. (n.d). מסגרות החסות. נדלה ביום 19 באוקטובר, 2011, מתוך: http://www.shaar.org.il/index.php?goto=bep&page_from=113
- שיינטוך, ש. (2008). חיים בשוליים-מדיניות כלפי אנשים חסרי בית בישראל. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים, אגף בכיר למחקר תכנון והכשרה.
- שפיר, ע. (2008). מיפוי ארגוני צעירים. שתיל, קרן גנדיר.
- תוכנית תל"מ- תעסוקה, לימודים, מגורים בקיבוצים לצעירים יוצאי אתיופיה. (n.d). נדלה ביום 19 באוקטובר, 2011, מתוך: www.ivolunteer.org.il/_Uploads/42223-09-07.doc
- Canadian Housing and Renewal Association. (2002). *On her own: Young women and homelessness in Canada*. Retrieved from <http://dsp-sd.pwgsc.gc.ca/Collection/SW21-91-2002E.pdf>.

פורום הארגונים לעבודה עם נערות וצעירות בסיכון

Othila's Young Women's Housing and Support Service Inc. (2010). *At home in my community- Finding solutions to young woman's homelessness together.*

Retrieved from <http://www.othilas.org.au/wp-content/uploads/2009/10/At-Home-In-My-Community-Finding-Solutions-to-Young-Womens-Homelessness-Together.pdf>

Quilgars, C., Johnsen, S., and Pleace, N. (2008). *Youth homelessness in the UK: A decade of progress?* York, UK: the Joseph Rowntree Foundation. Retrieved from <http://www.jrf.org.uk/sites/files/jrf/2220-homelessness-young-people.pdf>.